

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้าง
ค่านิยมทางการเมือง โดยเรียงลำดับหัวข้อดังต่อไปนี้ คือ

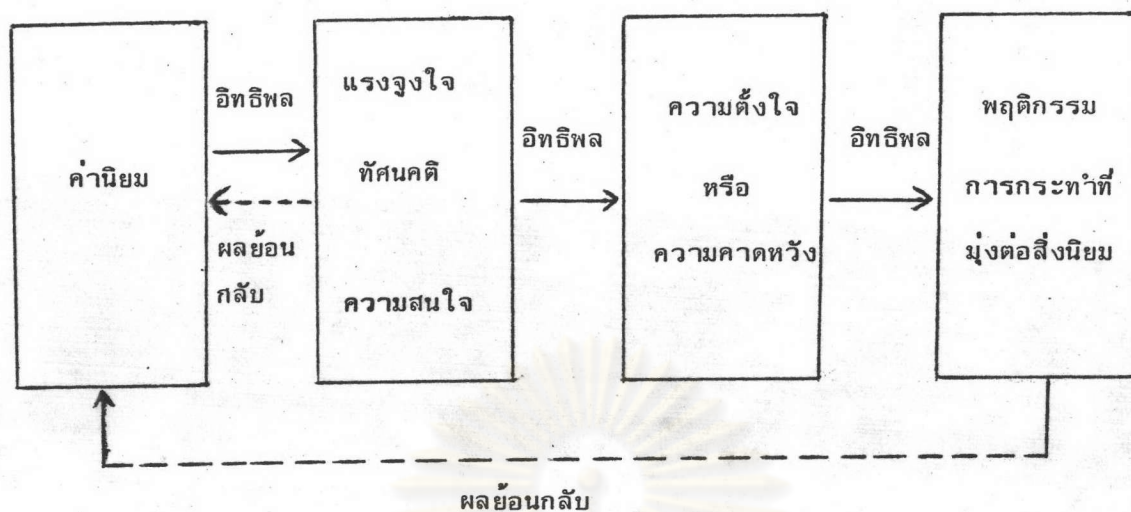
- ตอนที่ 1 หลักการเกี่ยวกับค่านิยมและค่านิยมทางการเมือง
- ตอนที่ 2 การศึกษากับการเสริมสร้างค่านิยมและค่านิยมทางการเมืองให้แก่นักเรียน
- ตอนที่ 3 การเสริมสร้างค่านิยมทางการเมืองให้แก่นักเรียนในระดับมัธยมศึกษา
- ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างค่านิยมทางการเมือง

ตอนที่ 1 หลักการเกี่ยวกับค่านิยมและค่านิยมทางการเมือง

1.1 ความสำคัญและความหมายของค่านิยม

ค่านิยมเป็นตัวกำหนดเป้าหมาย และสร้างแรงจูงใจผลักดันให้บุคคลมุ่งสู่
เป้าหมายที่ต้องการ ทำให้เขามีความต้องการ ตลอดจนแรงจูงใจที่จะแสดงความสนใจ ตั้งใจ
และการกระทำที่แตกต่างกันไปตาม เป้าหมายของสิ่งที่เขานิยม นักจิตวิทยาต่างก็ยอมรับกันว่า
ค่านิยมทำหน้าที่เป็นทั้งมาตรฐานการควบคุม และกำหนดเป้าหมายของแนวพฤติกรรม และเป็น
แกนกลางอันมั่นคงถาวรในการเสริมสร้างแรงจูงใจ ทศนคติ ความสนใจ และความตั้งใจ
ซึ่งจะนำไปสู่การแสดงพฤติกรรมที่สอดคล้องกับค่านิยมนั้น ๆ ในที่สุด โดยสามารถสรุปอิทธิพลที่
มีต่อพฤติกรรมของบุคคลได้ตามแผนภาพที่ 1¹

¹ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, "ค่านิยมและความคาดหวังของเยาวชนไทย,"
รายงานผลการวิจัยทุนวิจัยรัชดาภิเษกสมโภช (กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523),
หน้า 2.

แผนภาพที่ 1 แสดงอิทธิพลของค่านิยมต่อพฤติกรรมของบุคคล

จากแผนภาพที่ 1 อาจสรุปได้ว่า ค่านิยม เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลผลักดันให้เกิดพฤติกรรม ซึ่งมุ่งไปสู่การกระทำเพื่อให้ได้สิ่งที่นิยมมา

ด้วยเหตุที่ค่านิยม เป็นเรื่องสำคัญ จึงมีผู้สนใจศึกษาเกี่ยวกับค่านิยม และให้คำอธิบายถึงความหมายของค่านิยมไว้หลายท่าน ดังนี้

คาร์เตอร์ วี. กู๊ด (Carter V. Good)² ให้ความหมายของค่านิยมว่า "หมายถึง ลักษณะที่พิจารณาว่ามีความสำคัญทางจิตวิทยา สังคม ศีลธรรม หรือสุนทรียภาพ"

คาร์รอล เฮช มิลเลอร์ (Carroll H. Miller)³ อธิบายว่า "ค่านิยม เป็นทัศนคติและความ เชื่อถือที่ฝังลึกในชีวิตของบุคคลและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลทุก ๆ ด้าน จากพฤติกรรมที่ง่าย ๆ และธรรมดาที่สุด จนถึงพฤติกรรมที่สลับซับซ้อน เช่น การแสดงความคิดเห็น การเลือกคู่ อุดมคติ ความซื่อสัตย์ ตลอดจนค่านิยมทางการเมือง"

²Carter V. Good, Dictionary of Education. 3rd ed., (New York : McGraw-Hall Book C., 1973), p. 636.

³Carroll H. Miller, Guidance Services An Introduction (A Harper International Student, 1965), p. 100.

อีลี กินสเบอร์ก (Eli Ginzbert)⁴ อธิบายว่า "ค่านิยมเป็นหลักที่บุคคลยอมรับเพื่อใช้กับตนเอง แล้วค่านิยมเหล่านี้จะช่วยเขาในการเลือกและจัดระเบียบสิ่งที่ให้เลือก ซึ่งค้นพบได้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ของชีวิต เนื่องจากค่านิยมมีหลายอย่าง คนเราจึงจัดค่านิยมเหล่านี้เป็นระบบจากสูงสุดไปถึงต่ำสุด"

Encyclopaedia of Sociology⁵ ให้ความหมายค่านิยมว่า "คือความคิดของบุคคลหรือกลุ่มคนเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เป็นสิ่งที่พึงปรารถนา ซึ่งมีผลต่ออารมณ์และการแสดงออกของบุคคล อาจเป็นวัฒนธรรมหรือบรรทัดฐานสังคม ค่านิยมมีอิทธิพลและมีความหมายต่อการเลือกและเป็นจุดหมายปลายทางในการกระทำ โดยบุคคลจะมีจุดมุ่งหมายหรือกระทำหลังจากที่ได้ประเมินคุณค่าแล้ว"

แจ๊ค อาร์ แฟรงเคิล (Jack R. Fraenkel)⁶ ให้ความเห็นว่า "ค่านิยมเป็นความคิด (idea) หรือความคิดรวบยอด (Concept) ในสิ่งที่เราเห็นว่ามีความสำคัญต่อชีวิตของเราเมื่อบุคคลมีค่านิยมในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง นั้นแสดงว่าเขาเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น"

มิลตัน โรคิช (Milton Rokeach)⁷ ได้ให้ความหมายของคำว่า "ค่านิยมหมายถึง รูปแบบของความเชื่อ (belief) ที่แต่ละคนยึดถืออยู่ว่าแต่ละคนควรปฏิบัติตนอย่างไรหรือสิ่งใดมีคุณค่า ไม่มีคุณค่า ค่านิยมแตกต่างจากเจตคติ (attitude) และความเชื่อ

⁴Eli Ginzberg, The Development of Human Resources (New York : McGraw-Hill, Inc., 1968), p. 73.

⁵Encyclopaedia of Sociology, (Connecticut : Dushken Publishing Group Inc., 1974), p. 304.

⁶Jack R. Fraenkel, "How to teach about Values", An Analytic Approach (Englewood Cliffs, New Jersey : Prentice-Hall Inc., 1977), p. 6

⁷Milton Rokeach, Beliefs Attitudes and Values (San Francisco : Jossey-Bass, 1968), p. 160.

(belief) เพราะค่านิยมมิได้เกี่ยวข้องกับ สิ่งของ บุคคล หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเฉพาะอย่าง แต่ค่านิยมสัมพันธ์กับทุกสิ่งโดยทั่วไป และมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคล ค่านิยมยังมีความหมาย เป็นมาตรฐานในการตัดสินว่าสิ่งใดเลวหรือดี และใช้ในการตัดสินพฤติกรรมของแต่ละบุคคลด้วย”

วิลเลียม เอ. สก็อต (William A. Scott)⁸ ให้ความหมายค่านิยมว่า “เป็นความคิดรวบยอดของบุคคล ซึ่งใช้ประเมินผล ความดี ความชั่ว ความถูกต้อง ความปรารถนา และไม่พึงปรารถนาที่เกิดจากการสังเกต ไตร่ตรอง และจะมีอิทธิพลต่อการเลือกปฏิบัติและการกระทำของบุคคลนั้น”

ราชบัณฑิตยสถาน⁹ ให้ความหมายของค่านิยมทางสังคมวิทยาว่า “Value, ค่า, คุณค่า, ค่านิยม คือวิสัยสามารถของสิ่งใดก็ตามที่เชื่อว่าสนองความปรารถนาของมนุษย์ได้ หรือคุณสมบัติของสิ่งใดก็ตามซึ่งทำให้สิ่งนั้นเป็นประโยชน์น่าสนใจแก่บุคคลหรือกลุ่ม คำนี้ต่างจาก คำว่า “อรรถประโยชน์” (Utility) เพราะค่าขึ้นอยู่กับความ เชื่อของมนุษย์ของอย่างหนึ่ง ซึ่งโดยเนื้อแท้ไม่มีอรรถประโยชน์อย่างใดเลย อาจเป็นที่ยอมรับว่ามีค่าสูงสุดได้ เพราะมนุษย์ เชื่อว่าสิ่งนั้น เป็นประโยชน์กับตน นอกจากนี้ของอย่างเดียวกันอาจจะมีค่าสำหรับแต่ละบุคคลไม่ เหมือนกัน เราจึงไม่สามารถวัดออกมาได้แน่นอนว่าของนั้นมีค่าอย่างไร

ในทางสังคมวิทยานิยมใช้คำ “คุณค่า” หรือ “ค่านิยม” ให้หมายถึง สิ่งที่บุคคล ยึดถือ เป็น เครื่องช่วยตัดสินใจ และกำหนดการกระทำของตนเอง

ก่อ สวัสดิพิพาณิชย์¹⁰ สรุปว่า “ค่านิยมหมายถึง ความคิด พฤติกรรม และสิ่งอื่นที่คนในสังคมใดสังคมหนึ่งเห็นว่ามีคุณค่า จึงยอมรับมาปฏิบัติตามและทวงแทนไว้ระยะ

⁸William A. Scott, Values and Organization R. and McNally and Company, 1965), p. 6.

⁹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา : อังกฤษ-ไทย (กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2524), หน้า 412.

¹⁰ก่อ สวัสดิพิพาณิชย์, “วัยรุ่นกับค่านิยมและระบบศีลธรรม,” เรื่องน่ารู้เกี่ยวกับ การศึกษา (กรมสามัญศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ, 2518), หน้า 46-58.

หนึ่ง ค่านิยมมัก เปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัยและความคิดเห็นของคนในสังคม"

ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา¹¹ ให้ความหมายของค่านิยมว่า "คือการให้คุณค่าแก่สิ่งต่าง ๆ ในชีวิตของบุคคล ไม่ว่าจะ เป็นความคิด อุดมการณ์ ผู้คนหรือสิ่งของ นับว่าค่านิยมมีความหมาย เป็นระดับอุดมคติ หรือหลักในการดำเนินชีวิตในการเลือกตัดสินใจและประเมินค่าของบุคคล"

พนัส หันนาคินทร์¹² มีความเห็นว่า "ค่านิยม หมายถึง การยอมรับนับถือ และพร้อมที่จะปฏิบัติตามคุณค่าที่คนหรือกลุ่มคนมีอยู่ต่อสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็น วัตถุ ความคิด อุดมคติ รวมทั้งการกระทำในด้านเศรษฐกิจ สังคม จริยธรรม และสุนทรียภาพ ทั้งนี้โดยได้ทำการประเมินค่าจากทัศนะต่าง ๆ โดยถี่ถ้วนและรอบคอบแล้ว"

เต็มสิริ บุญสิงห์¹³ อธิบายค่านิยมว่า "คือแนวความคิดที่แต่ละบุคคลยอมรับพอใจที่จะเลือกนำไปเป็นแนวปฏิบัติ มนุษย์จะทำอะไร หรือคิดอะไร ย่อม เป็นไปตามค่านิยมที่ยึดถือ"

พัทธา สายชู¹⁴ ได้อธิบายความหมายค่านิยมไว้ว่า "ค่านิยมคือ ความรู้สึกหรือความเชื่อของแต่ละบุคคลว่าสิ่งหนึ่งนั้น เป็นสิ่งที่น่าชื่นชม น่านับ น่ากระทำ ปกติบุคคลแต่ละคน

¹¹ ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, "ค่านิยมและความคาดหวังของเยาวชนไทย," รายงานผลการวิจัยทุนวิจัยรัชดาภิเษกสมโภช, หน้า 1.

¹² พนัส หันนาคินทร์, การสอนค่านิยมและจริยธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิชฌเศศ, 2526), หน้า 18.

¹³ เต็มสิริ บุญสิงห์, "ค่านิยม", วารสารไทย 10 (เมษายน-มิถุนายน 2526) : 39-42.

¹⁴ พัทธา สายชู, "ค่านิยมที่เป็นคุณและโทษในสังคม," เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องค่านิยมของสตรีไทยที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศ, 2523, หน้า 95.

มีค่านิยมต่อตนเอง ต่อสิ่ง หรือการกระทำต่าง ๆ ที่ตนเองมีอยู่ กระทำอยู่ หรืออยากมี
อยากกระทำ ถ้ามีโอกาสทำได้ หรือเมื่อยังไม่มีโอกาสของตนเอง ก็ชื่นชมเวลาเห็นผู้อื่นมี
หรือกระทำ"

สมพร เทพสิทธา¹⁵ ให้ความหมายของค่านิยมไว้ว่า หมายถึงความรู้สึก
ความคิด ความเชื่อว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นสิ่งที่ต้องการปรารถนา ควรมีควรทำ ค่านิยมอาจ
แบ่งเป็นค่านิยมที่พึงประสงค์หรือค่านิยมบวก และค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์หรือค่านิยมลบ ดังนี้

ค่านิยมที่พึงประสงค์ เป็นค่านิยมที่ทำให้เกิดความสุข ความเจริญแก่
บุคคล สังคม และประเทศชาติ เป็นค่านิยมที่ตรงกับหลักธรรมของศาสนา เช่น ค่านิยมใน
เรื่องความขยันหมั่นเพียร ความซื่อสัตย์สุจริต การมีระเบียบวินัย ความเคารพพ่อแม่
ครูอาจารย์ ความนิยมไทย

ค่านิยมที่ไม่พึงประสงค์ เป็นค่านิยมที่ขัดหรือไม่ตรงกับหลักธรรมของ
ศาสนา เป็นค่านิยมที่ทำให้เกิดความทุกข์ และความเสื่อมแก่บุคคล สังคม และประเทศชาติ

สรุปได้ว่า ค่านิยม หมายถึง ความคิด ความเชื่อ การยึดมั่น และ
การยอมรับลักษณะหรือการกระทำในสิ่งที่เห็นว่ามีคุณค่าแก่ตนเองหรือสังคม และนำไปปฏิบัติตาม
ซึ่งจะมีอิทธิพลต่อรูปแบบความประพฤติและวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคม และอาจจะปรับหรือเปลี่ยน
แปลงได้ตามความต้องการของบุคคลหรือสังคม ซึ่งอาจจะไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้องหรือดีงามเสมอไป
ก็ได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁵สมพร เทพสิทธา, ค่านิยมของข้าราชการไทยควรเป็นอย่างไร (กรุงเทพมหานคร :
คณะกรรมการส่งเสริมศีลธรรมและจิตใจ สภาสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทยในพระบรม-
ราชูปถัมภ์, 2525), หน้า 1-2.

1.2 ทฤษฎีและประเภทของค่านิยม

ทฤษฎีค่านิยมของ เอ็ม โรคิช (M. Rokeach)¹⁶

โรคิช (Rokeach) ได้กล่าวถึงแนวคิดค่านิยมของมนุษย์ว่าตั้งอยู่บนฐานคติเกี่ยวกับธรรมชาติแห่งค่านิยมของมนุษย์ 5 ประการ ดังต่อไปนี้คือ

1. จำนวนของ "ค่านิยม" ที่แต่ละคนมีนั้นจะมีอยู่ไม่มากนัก และอยู่ในข่ายที่จะนับและศึกษาได้
2. ความแตกต่างของ "ค่านิยม" จะแสดงออกทางระดับ
3. ค่านิยมต่าง ๆ สามารถจะนำมาจัดรวมกันเข้าเป็นระบบค่านิยมได้ (Value Systems)
4. ค่านิยมมนุษย์สามารถจะสืบสาวไปถึง วัฒนธรรม สังคม และสถาบันสังคมต่าง ๆ ไปจนถึงบุคลิกภาพได้ สิ่งเหล่านี้อาจถือได้ว่าเป็นบ่อเกิดของค่านิยม
5. ผลที่ตามมาคือว่า ค่านิยมของมนุษย์จะแสดงออกทางทัศนคติและพฤติกรรมของมนุษย์ในเกือบทุกรูปแบบที่นักสังคมศาสตร์สนใจที่จะศึกษาวิเคราะห์

ทฤษฎีค่านิยมของ อี. สแปรงเจอร์ (E. Spranger)¹⁷

สแปรงเจอร์ นักปรัชญาชาวเยอรมันได้อธิบายจำแนกลักษณะค่านิยมที่สำคัญของมนุษย์ว่ามี 6 ประเภท โดยที่คนส่วนมากจะมีค่านิยมเหล่านี้หนึ่งหรือสองประเภทที่เด่นชัดเกินกว่าประเภทอื่น ๆ

¹⁶ เอ็ม โรคิช อ้างถึงใน สุนทร โคมิน และสนิท สมัยการ, รายงานการวิจัยเรื่องค่านิยมและระบบค่านิยมไทย : เครื่องมือในการสำรวจวัด (กรุงเทพมหานคร : สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2522), หน้า 12.

¹⁷ อี สแปรงเจอร์ อ้างถึงใน ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, ค่านิยมและความคาดหวังของเยาวชนไทย, หน้า 13.

1. ค่านิยมทางทฤษฎีหรือวิชาการ ได้แก่ ความนิยมศึกษาหาความรู้ ความจริง เหตุผล และการรวบรวมจัดระบบความรู้
2. ค่านิยมทางเศรษฐกิจ เป็นค่านิยมที่ทำให้บุคคลแสวงหาประโยชน์ ทรัพย์สิน และความมั่นคง
3. ค่านิยมทางสุนทรียภาพ เกี่ยวข้องกับความชื่นชม หึงพอใจในความงาม รูปแบบ และความเหมาะสมกลมกลืนในลักษณะต่าง ๆ
4. ค่านิยมทางสังคม ได้แก่ ความรักในเพื่อนมนุษย์ ความต้องการช่วยเหลือ ทำประโยชน์ให้เพื่อนมนุษย์
5. ค่านิยมทางการเมือง คือ ความนิยม อำนาจ อิทธิพล และชื่อเสียง
6. ค่านิยมทางศาสนา ได้แก่ ความเชื่อ และความยึดถือในศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือจุดมุ่งหมายอันสูงสุดในจักรวาล

ทฤษฎีการให้ค่านิยมของ จอห์น ดิวอี้ (John Dewey)¹⁸

แนวคิดตามทฤษฎีของ ดิวอี้ อาจสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

1. ค่านิยมเกิดจากความปรารถนาของบุคคลที่จะปรับตัวให้เข้ากับความต้องการจำเป็นและความต้องการในสภาพชีวิตของเขาคือ เมื่อบุคคลได้มีประสบการณ์กับปัญหา เช่น ความขาดหรือความขัดแย้งระหว่างตัวเขากับสิ่งแวดล้อม สิ่งที่เขาให้คุณค่ายอม เป็นสิ่งที่สนองความต้องการได้เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอยในสภาพการณ์ของเขา
2. ค่านิยมก่อให้เกิดแรงกระตุ้น สร้างเป้าหมาย ความมุ่งหวังถึงสิ่งที่นิยมบุคคลจึงเกิดความต้องการและความสนใจที่จะแสวงหาวิธีการและหนทางให้ได้สิ่งที่นิยม

¹⁸John Dewey, Theory of Valuation, Chicago : University of Chicago Press, 1939, อ้างถึงใน ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา, ค่านิยมและความคาดหวังของเยาวชนไทย, หน้า 8.

3. การให้ค่านิยม เป็นพฤติกรรมที่สามารถศึกษาได้ด้วยวิธีการเชิงวิทยาศาสตร์ในรูปของการสังเกต การวิเคราะห์ การทดสอบและพิสูจน์

4. การทำความเข้าใจกับค่านิยมได้อย่างแท้จริง ขึ้นอยู่กับความสามารถวิเคราะห์ถึงความต้องการในปัจจุบันของบุคคล และการคาดคะเนว่าเขาจะได้รับความพึงพอใจได้ในสภาพการณ์ใด และด้วยวิธีการใด กับทั้งต้องมีการวิเคราะห์ประเมินใหม่ อยู่เสมอ

จากทฤษฎีค่านิยมดังกล่าว ค่านิยม เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับและสัมพันธ์กับพฤติกรรมของมนุษย์ ค่านิยมในสังคมมีแตกต่างกันไป ซึ่งกระตุ้นให้มนุษย์มีพฤติกรรมตามรูปแบบนั้น ๆ

ประเภทของค่านิยม

ในการพิจารณาเลือกค่านิยมนั้น เรามักจะต้องพิจารณาในรูปของประเภทและแขนงของค่านิยม เพราะคุณสมบัติทั้ง 2 ประการนี้ เป็นเรื่องยากที่จะแยกออกจากกันโดยอิสระได้

มิลตัน โรคิช (Milton Rokeach)¹⁹ ได้จำแนกค่านิยมของมนุษย์ไว้ 2 ชนิด คือ

1. ค่านิยมวิถีปฏิบัติ (Instrumental Values) หมายถึง วิถีทางในการประพฤติปฏิบัติที่น่าพึงปรารถนา (Mode of Conduct) แบ่งออกเป็น 2 จุดรวม คือ ค่านิยมที่มีศูนย์รวมอยู่ที่ด้านจริยธรรม (Moral Values) และค่านิยมที่มีศูนย์รวมอยู่ที่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หากค่านิยมเหล่านี้ถูกละเมิด บุคคลจะรู้สึกสำนึกผิด และไม่สบายใจด้วย เสียขวัญโนธรรมภายในใจว่าได้ทำผิด ส่วนค่านิยมที่เน้นความสามารถของตัวบุคคลนั้นมีจุดรวมอยู่ที่ตัวเอง หากละเมิดค่านิยมประเภทนี้ จะทำให้เกิดความอับอายที่ตนเกิดความสามารถส่วนตัว เช่น การประพฤติอย่างซื่อสัตย์ ทำให้เขารู้สึกว่าเขาประพฤติอย่างมีจริยธรรม

¹⁹ อ้างถึงใน สุนทรี ไคมิน และสนิท สมัยครการ, รายงานการวิจัยค่านิยมและระบบค่านิยมไทย : เครื่องมือในการสำรวจวัด, หน้า 17-19.

และถ้าเขาปฏิบัติอย่างมีเหตุผล ใช้สมองและเป็นตัวของตัวเอง เขาจะรู้สึกว่าเขาปฏิบัติอย่าง
ภูมิใจในความสามารถและประสิทธิภาพของตน

2. ค่านิยมจุดหมายปลายทาง (Terminal Values) หมายถึง
จุดหมายปลายทางของชีวิตที่พึงปรารถนา (End-State of Existence) แบ่งออกได้เป็น
2 จุดรวมคือ ค่านิยมที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ตัวบุคคล (Self-Centered) หรืออยู่ภายในตัวบุคคล
(Interpersonal) และค่านิยมที่มีศูนย์กลางอยู่ที่สังคม (Society-Centered) หรือ
ระหว่างบุคคล (Interpersonal) เช่น ค่านิยม "ความสงบสุขทางใจ" เป็นค่านิยมที่มี
จุดรวมอยู่ภายในตัวบุคคล ส่วนค่านิยม "สันติสุขในโลก" หรือ "การช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์"
เป็นค่านิยมที่มีจุดรวมอยู่ระหว่างบุคคล

เอฟ ดับบลิว การ์ฟอर्थ (F. W. Garforth)²⁰ แบ่งค่านิยมออก
เป็น 3 ชนิด คือ

1. ค่านิยมเกี่ยวกับวัตถุ เช่น เงิน รถยนต์ และหนังสือ
2. ค่านิยมเกี่ยวกับพฤติกรรม เช่น ความสุภาพ ความเมตตากรุณา
ความจงรักภักดี
3. ค่านิยมเกี่ยวกับศีลธรรมจรูษา เช่น ความอดทนอดกลั้น การ
ทำใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส

ฟิลลิป เอช. ฟินิกซ์ (Phillip H. Phenix)²¹ แบ่งค่านิยมออก
เป็น 6 ชนิด คือ

1. ค่านิยมทางวัตถุ เป็นค่านิยมที่เป็นปัจจัย 4 คือ อาหาร ที่อยู่
อาศัย ยา และเครื่องนุ่งห่ม

²⁰F. W. Garforth, "Values : An Essay Towards Clarification,"
Education Review 17(June 1965) : 189-197.

²¹Phillip H. Phenix, Philosophy of Education (New York :
Henry Holt and Company, 1958), p. 549.

2. ค่านิยมทางสังคม เป็นค่านิยมที่ทำให้เกิดความรัก และความ
สัมพันธ์ในสังคม
3. ค่านิยมเกี่ยวกับความจริง เป็นค่านิยมด้านความจริง ซึ่งได้จาก
การศึกษาหรือค้นคว้าหาความรู้ เช่น นักวิทยาศาสตร์ค้นคว้าหาความรู้เกี่ยวกับปรากฏการณ์
ของธรรมชาติ เป็นต้น
4. ค่านิยมทางจริยธรรม เป็นค่านิยมที่เกี่ยวกับความซื่อสัตย์ ความ
รับผิดชอบ และความยุติธรรม
5. ค่านิยมทางสุนทรียะ เป็นค่านิยมเกี่ยวกับความงาม และความ
ซาบซึ้งในศิลปะด้านต่าง ๆ
6. ค่านิยมทางศาสนา เป็นค่านิยมเกี่ยวกับความเชื่อ และความนับถือ
ในทางศาสนา

วชิรญา บัวศรี²² ได้แบ่งค่านิยมออกเป็น 6 ประเภทเช่นเดียวกันคือ
ค่านิยมด้านวัตถุ ค่านิยมด้านสังคม ค่านิยมทางด้านศาสนาและศีลธรรม ค่านิยมด้านจริยธรรม
ค่านิยมด้านสุนทรียภาพ และค่านิยมทางด้านสังคมนิยม

สำหรับคณะกรรมการฝ่ายวิจัยและพัฒนาวัฒนธรรม²³ ได้กล่าวถึง
ประเภทของค่านิยมไว้เป็น 2 แนวคิด ดังนี้

1. ประเภทของค่านิยมแบ่งตามขอบเขตแคบหรือกว้าง ได้แก่

- 1.1 ค่านิยมส่วนบุคคล เช่น ฟังตนเอง ชยันหมั่นเพียร และ
ประหยัด

²²วชิรญา บัวศรี, "การอภิปรายเรื่องค่านิยมของสตรีไทยที่มีผลกระทบต่อการพัฒนา
ประเทศ," ใน รายงานการสัมมนาเรื่องค่านิยมของสตรีไทยที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศ,
2523, หน้า 25.

²³คณะกรรมการฝ่ายวิจัยและพัฒนาวัฒนธรรม, "ค่านิยมของชาติ", ใน ความหมาย
ค่านิยม (กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2525), หน้า 2.

1.2 ค่านิยมของสังคม เช่น รับผิดชอบ มีระเบียบวินัย และ
เคารพกฎหมาย และปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา

1.3 ค่านิยมของชาติ เช่น มีความรักชาติ ศาสน์ กษัตริย์

2. ประเภทของค่านิยมแบ่งตามระดับต่ำหรือสูง ได้แก่

2.1 ค่านิยมเป้าหมายชีวิต เช่น มีความรักชาติ ศาสน์
กษัตริย์ รักเสรีภาพ และความเสมอภาค เป็นต้น

2.2 ค่านิยมวิถีปฏิบัติ เช่น ฟังตนเอง ขยันหมั่นเพียร
ประหยัด มีความรับผิดชอบ ปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา มีระเบียบวินัย เป็นต้น

พนัส หันนาคินทร์²⁴ ได้แบ่งค่านิยมออกเป็น 3 ประเภท คือ

1. ประเภทที่ว่าด้วยจริยธรรม (Ethical Value) เป็นประเภทที่
พิจารณาถึงคุณค่าในด้านความประพฤติของมนุษย์ทางด้านจริยธรรม คำสอนในศาสนาส่วนใหญ่
จะพุ่งเป้าถึงด้านจริยธรรมของมนุษย์เป็นประการสำคัญ

2. ประเภทที่ว่าด้วยสุนทรียภาพ (Esthetical Value) เป็นประเภทที่
พิจารณาถึงคุณค่าในด้านความงามที่แสดงออกมาโดยสื่อต่าง ๆ เช่น ศิลปะ ดนตรี และการ
แสดง เป็นต้น

3. ประเภทที่ว่าด้วยสังคม-การเมือง (Socio-political Value)
เป็นประเภทที่พิจารณาถึงคุณค่าทางด้านสังคม และการเมือง รวมทั้งการเศรษฐกิจที่มีอยู่ในแต่ละ
สังคม สิ่งที่เราจะต้องเกี่ยวข้องกับค่านิยมอย่างมาก ก็มักจะเป็นค่านิยมในประเภทนี้ ซึ่งนอก
จากจะเกี่ยวพันกับความ เป็นไปในชีวิตแล้ว ยังมีลักษณะที่เคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงได้ง่าย
จึงทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ในเรื่องการศึกษาค่านิยมอยู่เสมอ

²⁴ พนัส หันนาคินทร์, การสอนค่านิยม (พิษณุโลก : แผนกเอกสารและการพิมพ์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2521), หน้า 27.

สมบูรณ ศาลยาชีวิน²⁵ กล่าวว่า ค่านิยมอาจจำแนกได้ 2 ประเภทคือ

1. ค่านิยมส่วนบุคคล เช่น ความงาม ความสงบสุขทางใจ ความขยัน เป็นค่านิยมที่บุคคลเลือกอย่างอิสระ ไม่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น
2. ค่านิยมส่วนสังคม มักจะเป็นแนวทางชี้แนะการปฏิบัติต่อคนอื่น ซึ่งบุคคลจะต้องคำนึงถึงผู้อื่น คำนึงถึงการยอมรับมาตรฐานของสังคมด้วย

อาจกล่าวได้ว่าไม่ว่าจะมีการแบ่งประเภทของค่านิยมตามแบบใด ค่านิยมนี้ยังเป็นส่วนสำคัญในชีวิตมนุษย์ เพราะพฤติกรรมมนุษย์ที่แสดงออกมาก็เป็นไปเพื่อความสอดคล้องกับความเชื่อและความยึดมั่นของมนุษย์ในสิ่งนั้น ๆ ซึ่งตามที่คุณวุฒิทุกท่านที่กล่าวมานี้ สามารถสรุปเป็นค่านิยมชนิดหรือประเภทใหญ่ได้ 2 ประเภทคือ ค่านิยมทางด้านวัตถุ และค่านิยมทางด้านจิตใจ

ความเชื่อ ทศนคติ พฤติกรรม และความรู้สึกที่บุคคลแสดงออกมาในชีวิตประจำวัน พฤติกรรมที่แสดงออกมานี้มีบางส่วนเท่านั้นที่เชื่อได้ว่าเป็นการแสดงออกของค่านิยม ซึ่งนักทฤษฎี VC (Value Clarification หรือการทำค่านิยมให้กระจ่าง) ได้แก่ หลุยส์ อี. แรทส์ (Louis E. Raths), เมอร์ริลล์ ฮาร์มิน (Merrill Harmin) และ ซิดนีย์ บี. ซีมอน (Sidney B. Simon) ได้เสนอเกณฑ์ 7 ประการ สำหรับการตัดสินใจว่า พฤติกรรมที่แสดงออกมานั้น ได้สะท้อนค่านิยมของบุคคลนั้นหรือไม่ เกณฑ์ 7 ประการมีดังนี้²⁶

1. การเลือกกระทำอย่างอิสระ ไม่มีการบังคับ
2. การเลือกจากทางเลือกหลาย ๆ ทาง
3. การเลือกที่เกิดจากการพิจารณาผลของทางเลือกแต่ละทางแล้ว

²⁵ สมบูรณ ศาลยาชีวิน, "การพัฒนาค่านิยม," วารสารมิตรครู 23 (พฤศจิกายน 2524) : 24-28.

²⁶ ชัยพร วิชชาวุธ และธีระพร อุวรรณโณ, "แนวคิด และพัฒนาการใหม่ในการปลูกฝังจริยธรรม," วารสารครูศาสตร์ 11 (กรกฎาคม 2525) : 23-24.

4. การรู้สึกภูมิใจ และมีความยินดีที่ได้เลือกกระทำสิ่งนั้น
5. ยืนยันการตัดสินใจเลือกของตนอย่างเปิดเผย
6. การกระทำตามที่ตนตัดสินใจเลือก
7. การกระทำพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก

1.3 การเกิดค่านิยม

ถึงแม้ว่า คนเราจะอยู่ในวัฒนธรรมหรือสังคมเดียวกันก็ตาม แต่ค่านิยมของแต่ละบุคคลนั้นจะผิดแผกแตกต่างกันออกไปตามสภาพประสบการณ์ที่ต่างกัน เพราะค่านิยมของแต่ละบุคคลเกิดจากประสบการณ์ที่ได้รับการตรวจสอบของเขาแล้ว ดังนั้นเมื่อประสบการณ์ของแต่ละคนมีเพิ่มมากขึ้น ก็จะมีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงค่านิยมเดิมของเขาด้วย ค่านิยมจึงมีลักษณะไม่คงที่ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงและวุฒิภาวะของประสบการณ์ของบุคคลนั้น ๆ

คิมบอล ยัง และแมค ดับบลิว เรย์มอนด์ (Kimball Young and Mack W. Raymond)²⁷ กล่าวว่า "ค่านิยมเกิดจากการเรียนรู้หรือกล่าวอีกอย่างว่า ค่านิยมเกิดจากกระบวนการสังคมประภิต (Socialization)"

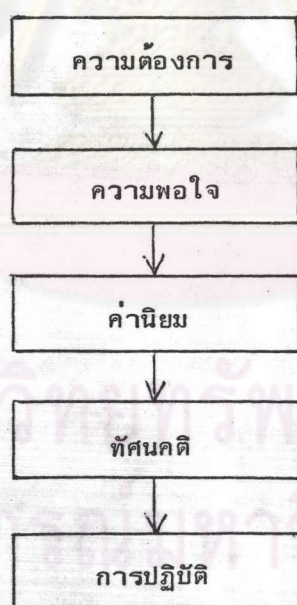
หลุยส์ อี. แรธส์ (Louis E. Raths)²⁸ เชื่อว่า "ค่านิยมเกิดจากขั้นตอนที่สำคัญ 3 ขั้นตอนคือ 1) ค่านิยมเกิดจากการเลือก 2) ค่านิยมเกิดจากการยอมรับในคุณค่า 3) ค่านิยมเกิดจากการปฏิบัติ"

²⁷Kimball Young and Mack W. Raymond, Sociology and Social Life (New York : American Book, 1962), p. 16.

²⁸Louis E. Raths, et al, Values and Teaching (Ohio, Chales E. Merill, 1966), p. 91.

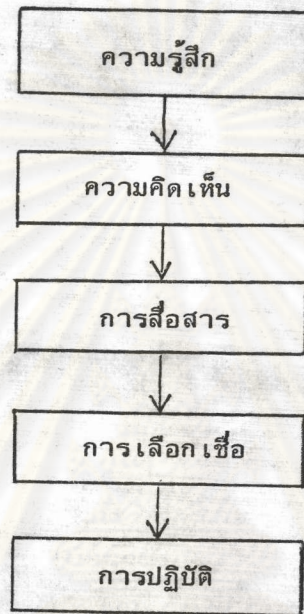
สาโรช บัวศรี²⁹ นักปรัชญาการศึกษาของไทยกล่าวว่า "การศึกษา
 เล่าเรียนและการเรียนรู้ นั้น ควรเริ่มที่ความจำเป็น (desire) หรือความต้องการ (need)
 ก่อนจึงจะได้ผลดี ถ้ายังไม่มีหรือเห็นความจำเป็นไม่เด่นชัด ย่อมจะเรียนด้วยความเบื่อหน่าย
 เมื่อเกิดความจำเป็นแล้ว ขึ้นต่อไปทำให้เกิดความชอบ (preference) หรือความสนใจ
 ติดตามมา ความชอบนี้จะกระตุ้นให้มีความนิยมหรือเข้าใจในคุณค่า คือได้กลายเป็นค่านิยม
 (Value) ขึ้นมา ค่านิยมที่ก่อตัวอยู่ระยะเวลาหนึ่งที่นานพอควร (Fixed Value) ก็ย่อม
 จะกระตุ้นให้เกิดภาวะที่รุ่มร้อนหรือพร้อมที่จะกระทำการอยู่ในใจ คือที่เรียกว่า ทัศนคติ นั้นเอง

จากคำอธิบายของสาโรช บัวศรี ดังกล่าวนี แสดงว่าค่านิยมของมนุษย์ไม่
 ว่าจะเป็นค่านิยมต่อการศึกษาเล่าเรียน หรือต่อสิ่งใดนั้น มีกระบวนการดังนี้คือ เกิดจาก
 ความต้องการ เมื่อเกิดความต้องการสิ่งใดก็จะนำไปสู่ความพอใจ หรือชอบในสิ่งนั้น ความ
 พอใจหรือความชอบก็นำไปสู่ค่านิยม และเกิดให้เกิดเจตคติหรือทัศนคติที่ดีต่อสิ่งนั้น ในที่สุดก็
 นำไปสู่การปฏิบัติ ดังแผนภาพที่ 2

²⁹สาโรช บัวศรี, "Moral Education," เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่อง
Moral Education ณ โรงแรมอิมพีเรียล, กรุงเทพมหานคร 22 กันยายน 2524,
 (อัดสำเนา), หน้า 5.

ส่วน เมธี บิสันธนานนท์³⁰ ได้กล่าวว่า การปลูกฝังและเสริมสร้าง ค่านิยม มุ่งเน้นให้เกิดความรู้สึกสะดุดใจในพฤติกรรมการดำรงชีวิตของตนทั้งที่ปฏิบัติอยู่หรือคุ้นเคยอยู่เป็นเบื้องต้นก่อน เมื่อเกิดความรู้สึก ต่อไปก็จะเกิดความคิดเห็นและเกิดการสื่อสารหรือถ่ายทอดทั้งทางวาจาและการแสดงออก จากนั้นก็มาถึงการเลือกเรื่องที่จะเชื่อ ซึ่งถือ ว่าเป็นถนนนำไปสู่การปฏิบัติ ดังแผนภาพที่ 3

แผนภาพที่ 3 แสดงกระบวนการเกิดค่านิยมตามแนวคิดของ เมธี บิสันธนานนท์

สุนทรี ไคมิน และสนธิ สมัครการ³¹ กล่าวว่า "ค่านิยมเกิดจากผลผลิตของวัฒนธรรม สังคม สถาบัน รวมทั้งแรงผลักดันส่วนบุคคลที่ต่างก็มีอิทธิพลในการปั้นแต่งค่านิยมขึ้นมาทั้งสิ้น"

³⁰ เมธี บิสันธนานนท์, "วิธีปลูกฝังและเสริมสร้างค่านิยม," วารสารคุรุปริทัศน์ 8 (กุมภาพันธ์ 2526) : 43.

³¹ สุนทรี ไคมิน และสนธิ สมัครการ, ค่านิยมและระบบค่านิยม, หน้า 35.

จากแนวคิดเหล่านี้อาจกล่าวได้ว่า ค่านิยมเกิดจากความต้องการ การเรียนรู้หรือความรู้สึก ความคิดเห็น ความชอบ การเลือก การยอมรับ และนำไปสู่การปฏิบัติในที่สุด

1.4 ค่านิยมทางการเมือง

ในการศึกษาวิจัยเรื่องค่านิยมทางการเมืองนั้น จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจเรื่องวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) และการอบรมกล่อมเกลாதองการเมือง (Political Socialization) โดยทั่วไปเพื่อเป็นพื้นฐานเสียก่อน ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองนั้น เป็นปัจจัยอันหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อการอยู่รอดของระบบการเมือง อันจะมีผลกระทบต่อค่านิยมทางการเมือง หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ค่านิยมทางการเมือง เป็นผลส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางการเมือง ส่วนการอบรมกล่อมเกลาทองการเมืองนั้น นับเป็นส่วนที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เนื่องจากเป็นกระบวนการที่จะทำให้พลเมืองของประเทศเกิดความรู้ ความเข้าใจในระบบการเมือง มีเจตคติที่ดีหรือไม่ดี ชอบหรือเกลียดชัง เฉยไม่สนใจหรือกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง ซึ่งถือได้ว่าเป็นการเริ่มต้นสร้างบุคลิกภาพทางการเมือง หรือพฤติกรรมทางการเมือง อันจะมีผลพัฒนาไปสู่วิถีชีวิตที่สอดคล้องกับระบบการเมืองของประเทศนั้น ๆ ได้ เช่น วิถีชีวิตทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในสังคมไทย เป็นต้น³²

วัฒนธรรมทางการเมืองในสังคม

วัฒนธรรม ตามความหมายของวิชาสังคมศาสตร์ที่บรรดานักวิชาการสมัยใหม่ใช้กันนั้น หมายถึงแบบแผนการดำรงชีวิตของกลุ่มชน ซึ่งสมาชิกเรียนรับถ่ายทอดกัน

³² นเรศ บิยะพันธุ์, "ค่านิยมทางการเมืองของครูผู้สอนนักศึกษาผู้ใหญ่" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาพื้นฐานการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2524), หน้า 36.

ไปด้วยการสั่งสอนอบรมทั้งทางตรงและทางอ้อม³³ หรือหมายความง่าย ๆ ว่าแบบแผนชีวิต ความเป็นอยู่ของชนกลุ่มหนึ่งในขณะหนึ่งเท่านั้น โดยไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นแบบแผนหรือ วิธีชีวิตที่เป็นสิ่งดีงามเสมอไป และไม่ว่าแบบอย่างนั้นจะเกิดขึ้นมานานหรือเพิ่งเกิดขึ้นก็ตาม ถ้าทราบใดคนที่อยู่ร่วมกันในกลุ่มนั้นเห็นดี เห็นชอบและยึดเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิตแล้ว สิ่งนั้นก็คือวัฒนธรรมนั่นเอง³⁴ จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมนั้นคือ แบบแผนของพฤติกรรมของมนุษย์ ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทุกอย่าง โดยไม่คำนึงว่าจะเป็นสิ่งดีหรือไม่ และพฤติกรรมที่แสดงออกนั้น ขึ้นอยู่กับความรู้สึก ความเชื่อ และค่านิยม³⁵ ดังนั้นวัฒนธรรมจึงได้แก่ แบบแผนของ ความเชื่อ ความรู้สึก และค่านิยมของคนในสังคมใดสังคมหนึ่ง เป็นมรดกทางสังคมที่ส่งผ่าน ไปยังคนรุ่นหลัง เป็นวิถีทางในการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคม³⁶ หรืออีกนัยหนึ่งวัฒนธรรม เป็นแนวทางให้คนแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ออกมานั่นเอง

คำว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง" ที่จะกล่าวถึงนี้เป็นเรื่องของ การศึกษาเกี่ยวกับความรู้สึก ความเชื่อ เจตคติ ค่านิยม ตลอดจนแนวความคิดและพฤติกรรม ที่ปัจเจกชนในสังคมมีต่อระบบการเมือง และส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมืองที่มีผลต่อพฤติกรรม ทางการเมือง ซึ่งจะได้กล่าวดังนี้

³³ พัทธา สายหู, "การใช้แบบความคิดเรื่องวัฒนธรรมในการพัฒนาประเทศ" ใน วรรณไวทยาการ : ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 3.

³⁴ เรื่องเดียวกัน.

³⁵ Arther Coben, Attitude Change and Social Influence (New York : Basic Books, 1964), pp. 137-138.

³⁶ Robert Bierstedt, Evgene I. Meehan and Paul A. Samuelson, Modern Social Science (New York : McGraw-Hill book Company, 1964), pp. 52-55.

พาย (Pye) และเวอร์บา (Verba)³⁷ ได้อธิบายว่า "วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นเรื่องของเจตคติ สภาวะแห่งจิตใจ และความรู้สึกต่าง ๆ ซึ่งจะก่อให้เกิดพฤติกรรมทางการเมือง และมีส่วนกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองในสังคม อันหมายถึงแบบแผนที่ดีเบื้องต้น มีความเหมาะสมร่วมกันและต่างก็เสริมสร้างซึ่งกันและกัน"

ดาเฮิล (Dahl)³⁸ อธิบายไว้ว่า "วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นปัจจัยในการอธิบายแบบแผนต่าง ๆ อันแตกต่างกันของความขัดแย้งทางการเมือง ลักษณะที่เด่นของวัฒนธรรมทางการเมือง ได้แก่ ความรู้สึก การยอมรับกล่อมเกล่าเกี่ยวกับการแก้ปัญหา การมีกิจกรรมร่วมกันทางการเมือง ตลอดจนความรู้สึกที่มีต่อระบบการเมืองและต่อบุคคลอื่น ๆ"

แมนเฮม (Manheim)³⁹ ให้ความหมายไว้ว่า "เป็นแบบแผนของความเชื่อและเจตคติร่วมกันที่เกี่ยวกับเป้าหมายอันเดียวกัน ซึ่งปรากฏขึ้นในระบบการเมืองนั้น ๆ ในแง่ที่ว่า จะต้องมีผลประโยชน์ร่วมกันเป็นพื้นฐานและการประเมินค่าที่เหมือนกัน ตลอดจนการมีความเห็นพ้องต้องกันจากการที่ได้รับประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์อย่างเดียวกัน"

³⁷Lucian W. Pye and Sidney Verba, Political Culture and Political Development (Princeton : Princeton University Press, 1965), p. 7.

³⁸Robert A. Dahl, Political Opposition in Western Democracies (New Haven : Yale University Press, 1966), pp. 352-355.

³⁹Jarol B. Manheim, The Politics Within : A Primer in Political Attitudes and Behavior (Englewood Cliffs : Prentice-Hall, Inc., 1975), p. 30.

อัลมอนต์ (Almond)⁴⁰ นั้นได้อธิบายไว้ว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นรูปแบบของ เจตคติของปัจเจกชนที่มีต่อระบบการเมืองและส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง"

อัลมอนต์ (Almond) และเพาเวล (Powell)⁴¹ ได้อธิบายไว้ว่า "วัฒนธรรมทางการเมือง เป็นความรู้สึกหรือการอบรมที่แต่ละบุคคลได้รับ อันจะทำให้ การกระทำของแต่ละบุคคลมีความหมาย แต่ยังเป็นส่วนที่ยังเห็นไม่ชัด ซึ่งประกอบไปด้วย ความรู้เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ทางการเมือง และความเชื่อทางการเมือง (Cognitive Orientations) ความรู้สึกต่าง ๆ ที่มีต่อวัตถุประสงค์ทางการเมืองทั้งหลาย รวมทั้ง ความรู้สึกที่มีต่อส่วนรวมหรือคนแปลกหน้า ความรู้สึกไม่สนใจใยดีต่อระบบหรือองค์การทางการเมืองนั้น ๆ (Affective Orientations) และความคิดเห็นต่าง ๆ ที่มีต่อวัตถุประสงค์ทางการเมือง (Evaluative Orientations) ซึ่งโดยทั่วไปแล้ว มักจะเอา ค่านิยมไปวัดองค์การต่าง ๆ ทางการเมืองหรือเหตุการณ์ทางการเมือง ซึ่งหมายความว่าในที่สุดการศึกษาระบบการเมืองนั้นน่าจะหันมาให้ความสนใจในตัวบุคคลมากขึ้น เพราะหากสามารถ ทำความเข้าใจในความรู้ ความรู้สึก และความเห็นที่บุคคลในระบบการเมืองใดมีต่อระบบ การเมืองนั้นแล้ว ก็จะสามารถเข้าใจถึงระบบการเมืองในประเทศนั้นได้ใกล้เคียงกับความจริง ที่สุด ความคิดเช่นนี้ พายกล่าว่า เป็นผลดี เพราะจะทำให้สามารถศึกษาบุคคลและสังคมได้ ในเวลาเดียวกัน เป็นการเชื่อมการศึกษาจิตวิทยาของบุคคลกับการศึกษากลุ่มคน เข้าด้วยกัน ซึ่งนั่นก็คือเป็นการศึกษาระบบการเมืองทั้งหมด⁴²

⁴⁰Gabriel A. Almond, "Comparative Political System" in Political Behavior : Theory and Research, eds. Heing Eulau, Samuel J. Eldersveld, and Maris Janowitz (Boston : The Free Press, 1956), p. 36.

⁴¹Gabriel A. Almond and G. Bingham Powell, Jr., Comparative Politics : A Development Approach (Boston : Little Brown, 1966), p. 50.

⁴²Pye and Verba, op. cit., pp. 6-9.

จากทัศนะต่าง ๆ ดังกล่าว เราอาจจะสรุปได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองหมายถึง แบบแผนของทัศนคติ หรือความโน้มเอียงทางความเชื่อ และค่านิยมที่บุคคลพึงมีต่อระบบการเมือง และส่วนประกอบต่าง ๆ ของระบบการเมือง ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะเป็นปัจจัยที่สำคัญในการกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลในระบบการเมืองนั้น ๆ ด้วย จะเห็นว่าระบบการเมืองกับวัฒนธรรมทางการเมืองมีความสัมพันธ์กันอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ และเนื่องจากวัฒนธรรมทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม วิธีทางที่สมาชิกของสังคมจะได้นำซึ่งวัฒนธรรมทางการเมือง ก็เป็นแบบเดียวกันกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมโดยทั่วไปนั่นเอง กล่าวคือสังคมจะส่งผ่านวัฒนธรรมทางการเมืองให้แก่สมาชิกโดยกระบวนการอบรมกล่อมเกล่าผ่านสถาบันต่าง ๆ ในสังคมอันหมายถึงการปลูกฝังหรือเสริมสร้างความเชื่อหรือค่านิยมทางการเมือง และค่านิยมทางการเมืองนี้จะ เป็นแนวทางหรือสิ่งที่บุคคลยึดถือ เป็นแนวปฏิบัติหรือแสดงออกซึ่งพฤติกรรมต่าง ๆ ในทางการเมืองของสังคม ซึ่งแบ่งออกเป็น ค่านิยมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และแบบอำนาจนิยม

ค่านิยมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย หมายถึงการปกครองโดยประชาชน นั่นก็คือประชาชนมีอำนาจสูงสุด ดังที่ประธานาธิบดีลินคอล์น⁴³ กล่าวไว้ว่า "การปกครองแบบประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่รัฐบาล เป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน ฉะนั้นประชาธิปไตยจึงเป็นทั้งแนวความคิด อุดมการณ์ ระบบการเมือง การปกครอง และวิถีการดำเนินชีวิต ตลอดจนสัมพันธ์ภาพระหว่างบุคคลในสังคมประชาธิปไตย" ดังที่ เอเบนสไตน์ (Ebenstein)⁴⁴ กล่าวว่า "ประชาธิปไตยหมายถึงระบบการเมืองซึ่งให้เสรีภาพในการ

⁴³ เจียม เคะหะรูป, "ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในภาคกลาง" (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2521), หน้า 11.

⁴⁴ William Ebenstein, Today's ISMS (Englewood Cliffs : Prentice-Hall Inc., 1967), p. 139.

เลือกตั้ง การพิมพ์ การโฆษณา การสมาคม การนับถือศาสนา การแสดงความคิดเห็น และการพูดคุย เป็นต้น โดยเท่าเทียมกันตามกฎหมายให้มีสิทธิที่จะคัดค้านรัฐบาลได้ มีสิทธิในการประกอบอาชีพ มีสิทธิที่จะย้ายถิ่นฐานได้อย่างอิสระ และโดยทั่วไปแล้วให้สิทธิแก่บุคคลที่จะพัฒนาร่างกายและจิตใจของเขาตามความปรารถนา ซึ่งเรื่องนี้ ฟินพันธุ์ นาคะตะ⁴⁵ กล่าวว่า ประชาธิปไตยเป็นรูปแบบการปกครองอย่างหนึ่ง ที่ยึดหลักว่าจะต้องมีหลักการว่า ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุดในการปกครองประเทศ ดังนั้นจึงต้องยึดมั่นในความสำเร็จของบุคคล ความเสมอภาคและเสรีภาพของมนุษย์ จะต้องมีวิธีการคือมีข้อกำหนดเกี่ยวกับการเลือกผู้นำฝ่ายต่าง ๆ รวมทั้งมีวิธีการควบคุมการใช้อำนาจของผู้นำเหล่านี้ โดยการกำหนดระเบียบปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการได้มาซึ่งอำนาจในการตัดสินใจและตกลงใจ และจะต้องมีความมุ่งหมายเพื่อผลประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม สรุปแล้วประชาธิปไตยหมายถึงระบอบการปกครองที่มีหลักการ วิธีการ และความมุ่งหมายที่ผูกพันกันอยู่กับประชาชน ประชาธิปไตยเป็นทั้งระบบการเมือง อุดมคติ และวิถีชีวิต ซึ่งมีความสัมพันธ์กันใกล้ชิด กล่าวคือ เมื่อมีแนวความคิดแบบประชาธิปไตยก็พยายามสร้างระบบการเมืองแบบประชาธิปไตย ดังนั้นจึงต้องปลูกฝังพลเมืองให้มีบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตย เพื่อให้ระบบการเมืองแบบประชาธิปไตยคงอยู่ตลอดไป⁴⁶

ในแง่ที่ว่าประชาธิปไตยเป็นวิถีทางในการดำเนินชีวิต ซึ่งก่อให้เกิดบุคลิกภาพ เจตคติ และค่านิยมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้น เอเบเนสไคน์

⁴⁵ ฟินพันธุ์ นาคะตะ, "ประชาธิปไตย : ความหมาย บัญญัติเบื้องต้น และ การสร้างจิตใจ," วารสารธรรมศาสตร์ (กุมภาพันธ์ 2517) : 14.

⁴⁶ จีรู มีสุข และพลศักดิ์ จิรโกศิริ, "ความรู้ ความเข้าใจ และทัศนคติของนิสิต เกี่ยวกับลัทธิประชาธิปไตยและคอมมิวนิสต์" (รายงานการวิจัยภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2521), หน้า 61-62.

(Ebenstein)⁴⁷ กล่าวว่ามึลักษณะสำคัญ 8 ประการ คือ

1. การใช้เหตุผล เป็นหลักในการดำเนินงาน
2. การยอมรับและ เน้นถึงความสำคัญของปัจ เจกชนในสังคม เป็นหลัก
3. รัฐคือกลไกที่นำมาใช้ในการดำเนินการต่าง ๆ เพื่อประโยชน์
ของประชาชน
4. การจัดตั้งองค์การหรือสถาบันใด ๆ ต้องเป็นไปโดยเสรีและด้วย
ความสมัครใจ
5. การตรากฎหมายใด ๆ ต้องคำนึงถึงสิทธิ และผลประโยชน์ของ
ประชาชน
6. การเน้นถึงความชอบธรรมตามกฎหมายและศีลธรรมอันดีงาม
7. มีการปรึกษาหารือ ยอมรับ และเคารพความคิดเห็นของกันและกัน
8. มีความเสมอภาคตามขั้นมูลฐานของมวลมนุษย์

ในเรื่องเดียวกันนี้ ดาเฮิล (Dahl)⁴⁸ กล่าวว่า บุคคลที่มีบุคลิกภาพ หรือค่านิยมแบบประชาธิปไตยนั้นจะต้อง เป็นคนที่มีความคิดเห็นเป็นของตนเอง ปรับตัวให้เข้ากับสภาพการณ์ใหม่ ๆ ได้ง่าย มีความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ได้กระทำลงไป ไม่มีอคติต่อผู้ที่มีความแตกต่างจากตน มองโลกในแง่ดี มีศรัทธาต่อชีวิต และไม่ยอมจำนนอ่อนน้อมให้กับผู้ยิ่งใหญ่ ง่าย ๆ

กล่าวโดยสรุปแล้ว ผู้ที่มีค่านิยมหรือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้น จะต้องมึลักษณะ 4 ประการ คือ

1. ศรัทธาในวิธีการแห่งสติปัญญา ประกอบด้วย

⁴⁷Ebenstein, loc. cit.

⁴⁸Robert A. Dahl, Modern Political Analysis (Englewood Cliffs : Prentice-Hall Inc., 1963), pp. 91-92.

- 1.1 ยอมรับในความสามารถของมนุษย์ทุกคน
- 1.2 เชื่อมั่นในความคิดของคนอย่างมีเหตุผล
- 1.3 ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างมีเหตุผล มีใช้อำนาจอัน

ไม่ชอบธรรม

2. เชื่อมั่นในหลักความเสมอภาค สิทธิ เสรีภาพ และความยุติธรรม ประกอบด้วย

- 2.1 เคารพในความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นทั้งกาย วาจา ใจ หรือทำตามเสียงข้างมาก เคารพเสียงข้างน้อย
- 2.2 เคารพในสิทธิที่เท่าเทียมกัน
- 2.3 เคารพในความคิดเห็น และการกระทำของผู้อื่นเท่าเทียมกัน
- 2.4 เคารพในความยุติธรรม

3. มุ่งมั่นในหลักการมีส่วนร่วม และความร่วมมือ ประกอบด้วย

- 3.1 การแบ่งปันหน้าที่ บทบาท และผลประโยชน์
- 3.2 การมีส่วนร่วมในกิจกรรม
- 3.3 การร่วมมือกันอย่างจริงจัง

4. ถู่มั่นในหลักวินัยของตนเอง และความรับผิดชอบตนเอง

หมุ่คณะ และสังคม ประกอบด้วย

- 4.1 มีวินัยในตนเอง
- 4.2 มีความรับผิดชอบตนเอง
- 4.3 มีความรับผิดชอบต่อหมู่คณะ
- 4.4 มีความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม

ค่านิยมทางการเมืองแบบเผด็จการหรือแบบอำนาจนิยม

เผด็จการ เป็นแนวความคิด ลักษณะของการปกครองและวิถีการดำเนินชีวิตแบบหนึ่ง ซึ่งมีเอกลักษณ์ในตัวของมันเอง⁴⁹ อาจกล่าวได้ว่า เผด็จการหรืออำนาจนิยมนี้มีแนวความคิด รูปแบบของการปกครอง วิถีการดำเนินชีวิต ตลอดจนบุคลิกภาพที่ตรงกันข้ามกับประชาธิปไตยโดยสิ้นเชิง⁵⁰ ในแง่ที่เผด็จการเป็นแนวความคิดนั้น จะเห็นว่าความคิดแบบเผด็จการนั้นไม่เชื่อศรัทธาในความสามารถของมนุษย์ ในอันที่จะใช้เหตุผลในการตัดสินใจด้วยตนเอง ไม่เชื่อในการมีอิสระและเสรีภาพของปัจเจกชน ไม่เห็นความสำคัญของความเสมอภาคทัดเทียมกันของบุคคลตามกฎหมาย และไม่ต้องการให้ประชาชนมีความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากรัฐบาล อำนาจสูงสุดในการปกครองและตัดสินใจปัญหาสำคัญของชาติอยู่ที่บุคคลเพียงคนเดียวหรือกลุ่มเดียว โดยไม่ต้องรับความยินยอมจากประชาชน การคัดค้านหรือล้มล้างรัฐบาลเผด็จการนั้น ถือว่าเป็นการทำลายความมั่นคง และความสามัคคีภายในชาติ⁵¹

ในแง่ที่ว่าเผด็จการหรืออำนาจนิยมเป็นระบบการเมืองนั้น ก็เนื่องมาจากเผด็จการหรืออำนาจนิยมมีลักษณะพิเศษอยู่ที่การควบคุมอำนาจไว้ที่ผู้เผด็จการเพียงคนเดียวหรือกลุ่มเดียว การตัดสินใจต่าง ๆ ไม่มีการปรึกษาหารือ แต่ขึ้นอยู่กับผู้นำเพียงคนเดียว ไม่มีการควบคุม ตรวจสอบ หรือการถ่วงดุลย์อำนาจ ไม่ฟังเสียงหรือความคิดเห็นของประชาชน ปิดกั้นการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ใช้กำลังอำนาจเข้าปราบปรามผู้มีความคิดเห็น หรือมีการกระทำที่ทำลายต่อระบบเผด็จการ เพื่อทำให้อำนาจของผู้เผด็จการดำรงอยู่ตลอดไป⁵² ส่วนที่ว่าเผด็จการเป็นวิถีทางในการดำเนินชีวิตนั้น ก็หมายความว่า

⁴⁹ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, ลัทธิการเมือง (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, 2519), หน้า 51-53.

⁵⁰ พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, "วัฒนธรรมทางการเมืองของครูในกรุงเทพมหานคร" (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 25.

⁵¹ เรื่องเดียวกัน.

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 26.

ระบอบเผด็จการนั้นหากใช้ปกครองประชาชนไปนานเข้า จะทำให้ประชาชนในชาติเกิด บุคลิกภาพเผด็จการตามมา เจตคติ ค่านิยม หรือวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนใน ชาติจะมีลักษณะ เป็นแบบเผด็จการ คือยอมรับอะไรง่าย ๆ โดยไม่คิดโต้แย้ง ไม่ต้องการให้ มีการเปลี่ยนแปลง ไม่ชอบความคิดเห็นที่ตรงข้ามกับตน ไม่อยากมีความคิดเห็นที่ขัดแย้งกับ คนหมู่มาก ยึดมั่นกับตัวบุคคลอย่างงมงาย เชื่อในผู้นำที่เข้มแข็งเด็ดขาด ไม่ชอบการประนี ประนอม ใจคอคับแคบ และบางขณะก็ชาตินิยมจัดจนเกินไป⁵³

เผด็จการหรืออำนาจนิยมจึงหมายถึง ระบอบการปกครองที่มี หลักการ วิธีการ และความมุ่งหมายที่ไม่ผูกพันอยู่กับประชาชน แต่ผูกพันอยู่กับการแสวงหา รักษา และใช้อำนาจของผู้เผด็จการ เผด็จการจึงเป็นทั้งอุดมคติ ระบบการเมือง และวิถีชีวิต ซึ่ง มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด กล่าวคือเมื่อมีอุดมคติแบบเผด็จการก็พยายามสร้างระบบการเมือง แบบเผด็จการ ประชาชนก็จะมีบุคลิกภาพแบบเผด็จการตามมา บุคลิกภาพแบบนี้จะไม่เอื้อ อำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่จะเอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบเผด็จการ⁵⁴ เช่น มีลักษณะที่ชอบอำนาจเด็ดขาด ยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจ การมอบความรับผิดชอบในทุกสิ่ง ไว้ที่ผู้นำ ชอบระบบเจ้าขุนมูลนาย ไม่ยอมรับความเสมอภาคและความแตกต่างของบุคคล รวมทั้งการยึดถือในค่านิยมแบบเดิม⁵⁵ ซึ่งเป็นลักษณะที่ตรงกันข้ามกับประชาธิปไตยดังกล่าว มาแล้ว หรือกล่าวได้อีกว่า ผู้ที่มีค่านิยมหรือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการหรืออำนาจ นิยม นั้น จะต้องมึลักษณะที่ตรงกันข้ามกับผู้ที่มีค่านิยมหรือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และประกอบด้วยลักษณะอัน เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวดังนี้

1. ยอมรับนับถือระบบอาวุโส
2. การนิยมอำนาจเด็ดขาด

⁵³Theodore W. Adorno, The Authoritarian Personality (New York : Harper and Row, 1950), อ้างใน พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, เรื่องเดียวกัน.

⁵⁴พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, วัฒนธรรมทางการเมืองของครูในกรุงเทพมหานคร, หน้า 27.

⁵⁵Robert A. Dahl, op. cit., p. 94.

3. การไม่ยอมรับความ เสมอภาคของบุคคล
4. การยึดถือในค่านิยมแบบ เดิม
5. นิยมยึดถือในตัวบุคคลมากกว่าหลักของ เหตุผล
6. มอบความรับผิดชอบในทุกสิ่งทุกอย่างไว้ที่ผู้นำ
7. การอ่อนน้อมยอมจำนนต่อผู้มีอำนาจ
8. การไม่ยอมรับความแตกต่างของบุคคลในการใช้สิทธิและ เสรีภาพ

ของเขา⁵⁶

กล่าวโดยสรุปผู้ที่มีค่านิยมหรือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการหรือ อำนาจนิยมนั้น จะต้องมึลักษณะ 4 ประการ ดังนี้คือ

1. ใช้อำนาจ อิทธิพล หรือยอมอยู่ภายใต้อำนาจอิทธิพล แทนที่จะ ใช้หลัก เหตุผลและสติปัญญา
2. ต้องการอยู่เหนือผู้อื่นหรือมีสิทธิสูงกว่าผู้อื่น คำนึงถึง เสรีภาพ และความยุติธรรมสำหรับตนเองมากกว่าผู้อื่น
3. ต้องการทำงานคนเดียวมากกว่างานกลุ่ม แยกตัวไม่ค่อยมีส่วนร่วม ทั้งทางสังคมและการงานกับผู้อื่น
4. บังคับภายนอก เช่น ระเบียบ ข้อบังคับ และการบังคับ มี ความสำคัญต่อการทำให้เกิดวินัย และความรับผิดชอบ เป็นความรับผิดชอบในเรื่องเกี่ยวกับ ตนเองเท่านั้น

การอบรมกล่อมเกลாதองการเมืองในสังคม

เนื่องจากค่านิยมทางการเมืองเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางการเมือง และในการศึกษาวัฒนธรรมทางการเมือง จำเป็นจะต้องศึกษาเกี่ยวกับการอบรมกล่อมเกลาทองการเมืองควบคู่กันไป ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นแบบสนับสนุนระบอบ

⁵⁶ พลศักดิ์ จิตรไกรศิริ, วัฒนธรรมทางการเมืองของครุในกรุงเทพมหานคร, หน้า 39.

ประชาธิปไตย หรือเกือบต่อระบอบเผด็จการก็ตาม ล้วนแต่เป็นผลผลิตที่เกิดจากการอบรม
 กล่อมเกลามาหลายระดับ และจากหลาย ๆ องค์กรในสังคม ส่วนระดับใดหรือองค์กรใดจะ
 มีอิทธิพลมากกว่ากันนั้น ย่อมแล้วแต่ประวัติความเป็นมาของชาติหรือชนเผ่าชนั้น ๆ ความยาวนาน
 ของระบบและค่านิยมที่ใช้กันมา ความต่อเนื่องหรือการขาดตอนของความเป็นชาติ ประสิทธิภาพ
 ของระบบการศึกษา สภาพภูมิศาสตร์ และการติดต่อสื่อสารภายในชาติ ระบบครอบครัว
 โรงเรียน และการอบรมบุตร รวมตลอดทั้งอิทธิพลภายนอกที่มีผลต่อสังคมนั้น ๆ ด้วย⁵⁷ ดังนั้น
 จึงจะกล่าวถึงการอบรมกล่อมเกลามาทางการเมืองพอเป็นสังเขปต่อไปนี้

การอบรมกล่อมเกลามาทางการเมือง เป็นคำที่นักรัฐศาสตร์ไทยใช้ใน
 ความหมายอย่างเดียวกัน แต่ใช้ศัพท์ในทางภาษาไทยไม่เหมือนกัน บางท่านใช้คำว่า การเรียน
 รู้ทางการเมือง⁵⁸ สังคมประกิดทางการเมือง⁵⁹ การให้ความรู้ทางการเมือง⁶⁰ การอบรม
 กล่อมเกลามาทางการเมือง⁶¹ หรือบางท่านก็ใช้ทับศัพท์ภาษาอังกฤษแทนคำในภาษาไทยก็มี⁶²

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน.

⁵⁸ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า 13.

⁵⁹ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ลักษณะบางประการของสถาบันสังคม
 ไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย (พระนคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2515),
 หน้า 155-163.

⁶⁰ วิสุทธิ โปธิแทน, "ความคิดเกี่ยวกับการให้ความรู้ในทางการเมือง เพื่อการมี
 ส่วนร่วมในทางการเมืองที่มีประสิทธิภาพในประเทศไทย," รัฐศาสตร์สาร, สิงหาคม 2519,
 หน้า 47-48.

⁶¹ พลศักดิ์ จิตรโกศิริ, วัฒนธรรมทางการเมืองของครูในกรุงเทพมหานคร, หน้า 39

⁶² อุษณีย์ ฉัตรานนท์, "แนวทางการศึกษา และวิเคราะห์กระบวนการ Political
 Socialization" ใน รัฐศาสตร์นิเทศ, มกราคม-มีนาคม, 2517, หน้า 8.

ในที่นี้จะใช้คำว่า "การอบรมกล่อมเกลாதงการเมือง" เพราะพิจารณาเห็นว่า เป็นคำที่ เข้าใจง่าย สละสลวย และกะทัดรัดดี

การอบรมกล่อมเกลาทงการเมือง (Political Socialization) เป็นกระบวนการให้ความรู้และการเรียนรู้เกี่ยวกับ การเมือง⁶³ ในเรื่องนี้ ไวส์แมน (Wiseman)⁶⁴ ได้กล่าวขยายความไว้อีกว่า "เป็นการบรรจุคนเข้าไปในวัฒนธรรมทาง การเมืองของสังคม โดยการเรียนรู้ถึงสิ่งที่เป็นมรดกทางสังคม ซึ่งเริ่มตั้งแต่ระยะแรกของ ชีวิตในครอบครัว ต่อเนื่องมาในสถาบันต่าง ๆ เช่น สถาบันทางศาสนา โรงเรียน กลุ่ม ทำงาน สมาคม สื่อมวลชน พรรคการเมือง และสถาบันต่าง ๆ ของรัฐบาล การอบรม กล่อมเกลาทงการเมืองนี้จะสิ้นสุดลงเมื่อตาย ไร้ความสามารถ หรือถูกตัดขาดจากสังคม โดยสิ้นเชิง"⁶⁵

เคนเนธ พี. แลงตัน (Kenneth P. Langton)⁶⁶ ได้กล่าวสรุป อย่างกว้าง ๆ ว่า "การอบรมกล่อมเกลาทงการเมือง เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับวิถี ทางของการสืบทอดวัฒนธรรมทาง การเมืองภายในสังคมหนึ่ง ๆ จากคนรุ่นหนึ่ง ไปยังอีกรุ่นหนึ่ง เป็นกระบวนการของการสืบทอดวัฒนธรรมทาง การเมือง โดยผ่านสถาบันต่าง ๆ ของสังคม ซึ่งจะ ทำให้แต่ละคนได้เรียนรู้ในการที่จะกำหนดรูปแบบของตนในส่วนที่สัมพันธ์กับการเมืองให้ เหมาะสม"⁶⁷

⁶³Jarol B. Manheim, op. cit., p. 64.

⁶⁴H. Victor Wiseman, Politics in Everyday Life (Oxford : Basil Blackwell, 1966), p. 64.

⁶⁵Manheim, op. cit., p. 18.

⁶⁶Kenneth P. Langton, Political Socialization (London : Oxford University Press, 1969), p. 4.

⁶⁷Ibid., p. 10.

ทินพันธุ์ นาคะตะ⁶⁸ ได้อธิบายไว้ว่า "การอบรมกล่อมเกลாதอง การเมือง เป็นการพัฒนาพฤติกรรมของบุคคลซึ่งมีการกระทำต่อกัน และเป็นกระบวนการถ่ายทอด วัฒนธรรมทางการเมือง ซึ่งเป็นได้ทั้งส่วนที่เกี่ยวกับการเมือง หรือไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง อันมีผลต่อเจตคติ และพฤติกรรมทางการเมือง รวมทั้งการเรียนรู้ เจตคติทางการเมือง และการมีบุคลิกภาพในทางการเมืองอีกด้วย"

อัลมอนด์ และเพาเวล (Almond and Powell)⁶⁹ ได้อธิบายไว้ว่า "การอบรมกล่อมเกลาทองการเมือง หมายถึง กระบวนการที่จะนำมาซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชน เป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลมีทัศนหรือความรู้สึกต่อระบบ การเมือง และต่อบทบาทที่ตนมีต่อระบบการเมืองนั้น การอบรมกล่อมเกลาทองการเมืองจึง เป็นกระบวนการที่จะเปลี่ยนแปลง ปลุกฝัง หรือรักษาวัฒนธรรมทางการเมืองไว้ เป็นกระบวนการ ที่จะทำให้พลเมืองของประเทศมีความรู้เรื่องการเมือง การปกครองของประเทศ ก่อให้เกิดความใกล้ชิด ซอบพอ เกลียดซัง หรือเพิกเฉยต่อการเมือง และระบบการศึกษาเป็น สถาบันหนึ่งที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับการอบรมอันนี้ นับตั้งแต่บุคคลได้เกิดมาจนเติบโต"

ลูเซียน ดับเบิลยู. พาย (Lucian W. Pye)⁷⁰ ได้อธิบายไว้ว่า "การอบรมกล่อมเกลาทองการเมือง เป็นการเรียนรู้ การศึกษา การสร้างค่านิยมและ โลกทัศน์ของบุคคลตั้งแต่แรกเกิดจากสถาบันต่าง ๆ ของสังคม

⁶⁸Thinapan Nakata, The Problems of Democracy in Thailand : A Study of Political Culture and Socialization of College Students (Bangkok : Praepittaya International, 1975), p. 88.

⁶⁹Almond and Powell Jr., op. cit., pp. 64-72.

⁷⁰Lucian W. Pye, Political Personality and Nation Building : Burma's Search for Identity (London : Yale University Press, 1966), p. 44.

เท่าที่กล่าวมาแล้วข้างต้น เป็นความหมายของคำว่า "การอบรม
 กลุ่ม เกลาทางการเมือง" ในทัศนะของนักรัฐศาสตร์ ซึ่งสามารถสรุปรวมได้ว่า การอบรม
 กลุ่ม เกลาทางการเมือง เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่บุคคลและมวลชนได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรม
 ทางการเมือง อันได้แก่ ทศนคติ ค่านิยม โลกทัศน์ หรืออุดมการณ์ ความเชื่อ และ
 ความรู้สึกสำนึกของบุคคลที่มีต่อการเมือง ระบบการเมืองและส่วนต่าง ๆ ของระบบการเมือง
 จากคนยุคหนึ่งไปยังอีกคนยุคหนึ่ง โดยอาศัยสื่อกลางต่าง ๆ เช่น ครอบครัว กลุ่มเพื่อน
 ศาสนา พรรคการเมือง รัฐบาล สถาบันการศึกษา สมาคมและสื่อมวลชนต่าง ๆ ซึ่งเป็น
 กระบวนการช่วยสร้างเสริมและพัฒนาบุคลิกภาพทางการเมือง คือลักษณะประจำชาติ หรือ
 เอกลักษณ์ทางการเมืองที่พึงประสงค์ให้แก่พลเมืองของรัฐ

ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมทางการเมืองกับการอบรมกลุ่ม เกลาทาง
 การเมือง

เนื่องจากวัฒนธรรมหรือค่านิยมทางการเมืองเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมทาง
 การเมืองของบุคคลในสังคม ซึ่งเป็นผลผลิตของกระบวนการอบรมกลุ่ม เกลาทางการเมือง
 ด้วยเหตุนี้การอบรมกลุ่ม เกลาทางการเมือง จึงมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมทางการเมืองใน
 แงที่ว่า เป็นกระบวนการที่จะทำให้พลเมืองในประเทศมีความรู้เรื่องของการเมือง การ
 ปกครองประเทศดีขึ้น ก่อให้เกิดความใกล้ชิด ซบพอ เกลียดซึ่ง หรือเฉยเมยต่อระบบ
 การเมือง⁷¹ จึงกล่าวได้ว่าการศึกษเกี่ยวกับวัฒนธรรมหรือค่านิยมทางการเมืองนั้นมีความ
 สัมพันธ์กันอย่างมากกับการศึกษากระบวนการอบรมกลุ่ม เกลาทางการเมือง ยิ่งการศึกษา
 วัฒนธรรมทางการเมืองขยายตัวออกไปเท่าใด การศึกษากระบวนการอบรมกลุ่ม เกลาทาง
 การเมืองก็ยิ่งจะขยายตัวออกไปมากขึ้นเท่านั้น

⁷¹ ทศนีย์ บัจจสานนท์, "การเรียนรู้ทางการเมืองของนักเรียนนายร้อยทหารบกไทย"
 (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 43.

ในทัศนะของ พาย (Pye) เกี่ยวกับกระบวนการอบรมกล่อมเกล่า (Socialization Process) ได้อธิบายไว้ว่า อาจจะแบ่งออกได้เป็น 4 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้⁷²

ขั้นตอนที่ 1 เป็นขั้นตอนมูลฐานที่ทารกเมื่อแรกเกิดจะได้รับการฝึกฝน ถ่ายทอดอบรม เพื่อการเป็นสมาชิกของสังคม มีเจตคติ ค่านิยม รู้วิธีดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ร่วมกับผู้อื่น ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นขั้นตอนที่ทำให้เกิดโครงสร้างทางบุคลิกภาพขั้นมูลฐาน หรือ วัฒนธรรมมูลฐานขึ้น องค์การที่มีอิทธิพลมากที่สุดในขั้นตอนนี้ได้แก่ ครอบครัว และสถาบัน การศึกษาในลำดับต่อมา

ขั้นตอนที่ 2 เป็นขั้นตอนที่บุคคลเริ่มมีความรู้ ความเชื่อเป็นพื้นฐาน เป็นตัวของตัวเอง ประสบการณ์ต่าง ๆ จะมีอิทธิพลต่อจิตใจสำนึก

ขั้นตอนที่ 3 เป็นขั้นตอนที่บุคคลได้รับและเรียนรู้ในทางการเมือง เริ่มมีความรู้ในสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวกับการเมือง เป็นการหล่อหลอมให้เกิดบุคลิกภาพทางการเมืองขึ้นในตัวบุคคล เริ่มมีความคิด รู้จักพินิจพิเคราะห์ในทางการเมือง ตลอดจนมีทัศนคติ และความเข้าใจถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ในทางการเมือง ซึ่งจะพัฒนาเป็นวัฒนธรรมทางการเมือง

ขั้นตอนที่ 4 เป็นขั้นตอนที่บุคคลเริ่มเข้าร่วมและมีบทบาททางการเมือง อันเนื่องมาจากการได้รับความรู้ทางการเมืองมากขึ้น จึงสามารถสร้างทัศนคติ ค่านิยม ความรู้ ความเข้าใจ และความรู้สึกนึกคิดทางการเมือง บุคคลจะเข้าไปมีส่วนร่วม และมีบทบาททางการเมืองจนเกิดบุคลิกภาพทางการเมืองขึ้น

ขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการอบรมกล่อมเกล่าดังกล่าว จะมีอิทธิพล ต่อ ความรู้ เจตคติ ค่านิยม หรือโครงสร้างบุคลิกภาพมูลฐาน มากน้อย ดันลึกไม่เท่ากัน บางครั้งการอบรมในระดับครอบครัว อาจมีอิทธิพลมากกว่าระดับกลุ่มเพื่อน กลุ่มอาชีพ หรือ

⁷²Lucian W. Pye, op. cit., pp. 44-46.

สถาบันที่เป็นทางการ เช่น โรงเรียน เป็นต้น แต่บางครั้งการอบรมในระดับปลายจะมีอิทธิพลมากกว่าในระดับครอบครัว⁷³ อย่างไรก็ตามมีข้อที่น่าสังเกตว่า ในสังคมแบบจารีตประเพณีดั้งเดิม ซึ่งเป็นสังคมอิสระที่มีรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกที่มีความใกล้ชิดสนิทสนม หรือมีลักษณะสัมพันธ์กันเป็นการส่วนตัว กฎเกณฑ์ข้อบังคับทางสังคมที่อาศัยขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลธรรม ยึดมั่นในความจงรักภักดี กตัญญู เคารพยกย่องนับถือผู้มีวิทยุติ และฐานะทางสังคมสูงนั้น ครอบครัวจะมีอิทธิพลมากกว่าระดับเพื่อนฝูง กลุ่มอาชีพ และสถาบันที่เป็นทางการอื่น ๆ

การเรียนรู้วัฒนธรรมในชั้นต่าง ๆ บางครั้งจะมีการขัดกัน ทั้งนี้เนื่องมาจากการรับวัฒนธรรม ระบบการศึกษา และเทคโนโลยีต่าง ๆ ซึ่งเป็นของใหม่เข้ามาสู่สังคมประการหนึ่ง และการใช้กระบวนการเรียนรู้เพื่อปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใหม่ซึ่งขัดกับวัฒนธรรมดั้งเดิมอีกประการหนึ่ง ปัญหานี้จึงนับว่าเป็นปัญหาสำคัญของประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศกำลังพัฒนาที่พยายามจะนำเอาระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยมาใช้ และพยายามปลูกฝังวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยขึ้นในประเทศของตน ซึ่งส่วนใหญ่มักประสบความล้มเหลว เพราะสิ่งเหล่านั้นเข้ากับสภาพโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมไม่ได้⁷⁴ จึงเป็นข้อที่น่าสังเกตว่า การศึกษานั้นแม้ว่าจะมีส่วนสำคัญในการสร้างประชาธิปไตย แต่การศึกษาเพียงอย่างเดียวไม่อาจจะลบเลือนประสบการณ์ที่ได้รับจากทางด้านอื่นได้

ด้วยเหตุที่ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของคนนั้นเป็นผลที่เกิดจากการเรียนรู้โดยผ่านกระบวนการอบรมกล่อมเกลากิจการการเมืองในสังคม⁷⁵ ดังนั้นการอบรมกล่อมเกลากิจการการเมือง

⁷³ กมล สมวิเชียร, "วัฒนธรรมทางการเมืองไทยกับการพัฒนาทางการเมือง" ใน วรรณไวทยากร : รัฐศาสตร์ (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 40-41.

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁷⁵ Richard E. Dawson and Kenneth Prewitt, Political Socialization, pp. 4-6.

ทางการเมืองจึงมีความสำคัญมาก บรรดาประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองใหม่ จะใช้กระบวนการอบรมกล่อมเกลายเป็นเครื่องมือในการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองให้เกิดขึ้นกับพลเมือง เพื่อให้สนับสนุนการปกครองของตน ตัวอย่างเช่น ประเทศเยอรมันตะวันตกภายหลังสงครามโลกครั้งที่สองได้นำระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยมาใช้ โดยพยายามสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนให้เป็นแบบประชาธิปไตย ด้วยการใช้สถาบันการศึกษาเป็นแหล่งอบรมกล่อมเกล่า สร้างบรรยากาศแบบประชาธิปไตยในสถาบันการศึกษา สอนวิธีการปกครองแบบประชาธิปไตยให้นักเรียน โดยการฝึกให้นักเรียนรู้จักการถกเถียง อภิปราย แสดงความคิดเห็นในห้องเรียน และจัดให้มีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียน⁷⁶ และเช่นเดียวกันกับสหภาพโซเวียตรัสเซีย ซึ่งใช้ระบบการปกครองแบบเผด็จการ ก็ได้พยายามสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนให้เอื้อและสนับสนุนระบอบการปกครองของตน โดยเน้นการอบรมปลูกฝังให้นักเรียนตระหนักในเรื่องของระเบียบ ขอมรับอำนาจและจงรักภักดีต่อผู้นำ รวมทั้งการปลูกฝังลัทธิมาร์กซิสต์และเลนิน-ซิสต์แก่นักเรียน เป็นต้น⁷⁷

ดังกล่าวนี้อาจเห็นได้ว่า การอบรมกล่อมเกล่าทางการเมือง มีความสำคัญและสัมพันธ์กับวัฒนธรรมหรือค่านิยมทางการเมืองอย่างใกล้ชิด การอบรมกล่อมเกล่าทางการเมืองนั้นเป็นกระบวนการในการปลูกฝัง เสริมสร้าง ดำรงไว้ หรือเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองของคนในชาติ การดำรงอยู่ของระบอบประชาธิปไตยย่อมต้องอาศัยการอบรมกล่อมเกล่าทางการเมืองให้คนในชาติมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบ

⁷⁶Sidney Verba, "Germany : The Remaking of Political Culture" in Political Culture and Political Development, eds. Lucian W. Pye and Sidney Verba (Princeton : Princeton University Press, 1965), p. 521.

⁷⁷Gabriel A. Almond, Comparative Political Today : A World View (Boston : Little Brown and Company, 1974), p. 274.

ประชาธิปไตย และการอบรมกล่อมเกลາทางการเมืองให้คนในชาติมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการ ก็จะเป็นการเอื้อและสนับสนุนความคงอยู่ของระบอบเผด็จการเช่นเดียวกัน

สถาบันที่มีบทบาทต่อการอบรมกล่อมเกลาทางการเมือง

เนื่องจากวัฒนธรรมทางการเมืองนั้น เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม ดังนั้นวิถีทางที่สมาชิกของสังคมจะได้มาซึ่งวัฒนธรรมทางการเมือง จึงเป็นแบบอย่างอันเดียวกันกับการถ่ายทอดวัฒนธรรมโดยทั่ว ๆ ไป ตามความเห็นของนักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ส่วนใหญ่ในปัจจุบัน เห็นว่าการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองไปสู่คนรุ่นใหม่ของสังคมนั้น จะส่งผ่านทางสถาบันต่าง ๆ ในสังคม ที่สำคัญ ๆ นั้นมีอยู่ 4 สถาบัน ดังนี้⁷⁸

1. สถาบันครอบครัว มนุษย์จะได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากครอบครัวเป็นหน่วยแรกที่สุด ในด้านวัฒนธรรมทางการเมืองก็เช่นเดียวกัน เพราะการปกครองระบอบประชาธิปไตยถือว่าการหล่อหลอมเจตคติ หรือวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยนั้นจะต้องเริ่มต้นที่บ้านหรือครอบครัวเป็นแห่งแรก ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับลูก ๆ ถ้าเป็นไปได้ไปในลักษณะที่พ่อแม่เข้าใจความต้องการของลูก ส่งเสริมให้ลูกกล้าแสดงออก มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ โดยที่พ่อแม่คอยแนะนำและกระตุ้นให้แสดงความคิดเห็นในกิจกรรมต่าง ๆ ของครอบครัวโดยเหมาะสมกับวัย จะทำให้เด็กรู้จักสิทธิหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นสมาชิกของครอบครัวเมื่อเขาเติบโตขึ้น ก็คาดหวังได้ว่าจะเป็นพลเมืองที่มีเจตคติที่สอดคล้องกับระบบการเมือง การปกครองแบบประชาธิปไตย แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับองค์กรต่าง ๆ ที่จะกล่าวถึงอีกด้วย

2. สถาบันการศึกษา เป็นหน่วยหนึ่งของสังคมที่มีอิทธิพลต่อการอบรมกล่อมเกลาทางการเมืองอยู่มาก สิ่งที่บุคคลได้รับจากสถาบันการศึกษาก็คือ การประสาธน์วิชา ความรู้ในวิชาชีพ ความรู้และแรงกระตุ้นให้สนใจ และปฏิบัติเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่อันเป็นพื้นฐาน

⁷⁸ ประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ, "วัฒนธรรมทางการเมือง" ใน การเมืองและสังคม, บก. ประสพ นันทิยะกุล (กรุงเทพฯ : หน่วยผลิตเอกสาร, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 278-283.

ของพลเมือง ให้อำนาจแก่พลสิทธิและเสรีภาพของผู้อื่น รู้จักแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันการศึกษาในสังคมประชาธิปไตย จะส่งเสริมให้นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยอย่างเหมาะสมกับวัยและความรับผิดชอบ เช่น การจัดตั้งสภานักเรียน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้จะช่วยอบรมกล่อมเกล่าเจตคติ และความคิดเห็นที่ส่งเสริมระบอบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตยมากที่สุด แต่ถ้าหากสถาบันการศึกษาใด กระทำในสิ่งที่ตรงข้ามบรรยากาศทางการศึกษาเต็มไปด้วยการบังคับ รัฐทำการควบคุมอย่างเข้มงวด ทำให้ขาดอิสระและเสรีภาพในการดำเนินการให้การศึกษาแล้ว ก็จะเป็นการปลูกฝังให้มีจิตใจแบบเผด็จการมากกว่าแบบประชาธิปไตย

3. กลุ่มเพื่อน เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคมต้องมีญาติพี่น้อง เพื่อนฝูงเกี่ยวพันตลอดชั่วชีวิต ยิ่งในสังคมอุตสาหกรรมหรือสังคมสมัยใหม่ กลุ่มเพื่อนจะเข้ามาทำหน้าที่แทนบิดามารดาหรือสถาบันทางครอบครัว เนื่องจากบุคคลจะอยู่กับพ่อแม่ไม่นานนัก เพราะเมื่อเขาเติบโตก็จะแยกตัวออกไปทำมาหาเลี้ยงชีพ ทำให้อิทธิพลหรือบทบาทของครอบครัวลดน้อยลง กลุ่มเพื่อนจึงมีบทบาทต่อการตัดสินใจ การสร้างเจตคติ ความเชื่อ และค่านิยมต่าง ๆ ของบุคคลในสังคมเป็นอย่างมาก เพราะกลุ่มเพื่อนเป็นกลุ่มที่มีความใกล้ชิดและผูกพันกับบุคคลมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กที่อยู่ในช่วงเยาว์วัยและวัยย่างเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ เด็กในวันนี้มักจะต่อสู้เพื่ออุดมการณ์ตามความเชื่อของกลุ่ม และจะมีความเชื่อทางสังคมและการเมืองไปในทางที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ทางสังคม ซึ่งได้รับอิทธิพลโดยตรงจากกลุ่มเพื่อนที่มีส่วนช่วยซึ่งกันและกันนั่นเอง

4. กลุ่มอาชีพ เมื่อบุคคลประกอบสัมมาอาชีพในหน่วยงานใด ไม่ว่าจะ เป็นของรัฐหรือเอกชนก็ตาม เมื่อเวลาได้ล่วงเลยไปนานเข้า จะทำให้บุคคลมีความรู้สึกผูกพันกับหน่วยงานนั้น ยอมรับสภาพความเป็นอยู่หรือระเบียบแบบแผน และกฎเกณฑ์ของอาชีพนั้น ๆ สภาพดังกล่าวจะมีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมถ่ายทอดบุคลิกภาพ เจตคติ และโลกทัศน์อันจะก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองแบบใดแบบหนึ่งได้⁷⁹

⁷⁹ พลศักดิ์ จิตรไกลศิริ, วัฒนธรรมทางการเมืองของครูในกรุงเทพมหานคร, หน้า 44.

อย่างไรก็ตาม การที่จะกล่าวว่าการบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองในระดับใดหรือจากสถาบันทางสังคมใด จะมีอิทธิพลมากกว่ากันนั้น เป็นเรื่องยากที่จะกำหนดลงไปให้ชัดเจน ดังที่ เจมส์ เอช. โคลแมน (James S. Coleman)⁸⁰ ได้อธิบายไว้ว่า อิทธิพลในการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองมีหลายทาง แม้ว่าการศึกษจะช่วยให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกับประชาธิปไตยได้ก็ตาม แต่สิ่งที่ถูกสร้างขึ้นนั้นอาจถูกครอบงำ ลบเลือนไปเสียก็ได้ จากประสบการณ์และการอบรมกลุ่ม เกลาแบบอื่นซึ่งหมายความว่า สถาบันการศึกษานั้นแม้ว่าจะมีส่วน เสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยได้ก็ตาม แต่วัฒนธรรมทางการเมืองที่สร้างขึ้นมานั้น อาจจะลบเลือนไปได้ด้วยอิทธิพลของประเพณีหรือสถาบันดั้งเดิม ด้วยเหตุนี้การปลูกฝังและถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมือง จึงจำเป็นต้องอาศัยการร่วมมือขององค์กรหรือสถาบันต่าง ๆ ให้การอบรมกลุ่ม เกลาทางการเมืองแก่บุคคล โดยผสมกลมกลืน สอดคล้อง และต่อเนื่องกันโดยไม่ขาดตอน

ตอนที่ 2 การศึกษากับการเสริมสร้างค่านิยมและค่านิยมทางการเมืองให้แก่นักเรียน

การศึกษอบรมในโรงเรียนเป็นระบบหนึ่งหรือกระบวนการหนึ่งในบรรดาระบบหรือกระบวนการทั้งหลายที่มีอยู่ในสังคม ซึ่งมีหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ ความคิด วัฒนธรรม ตลอดจนค่านิยมต่าง ๆ ให้แก่ประชาชน การศึกษาในระบบโรงเรียนเท่าที่ผ่านมา นับว่าเป็นส่วนสำคัญมากที่สุดส่วนหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทย เพราะรัฐเคยเน้นและให้ความสำคัญมากกว่าการศึกษานอกโรงเรียน รัฐสนับสนุนโรงเรียนทั้งด้านกำลังเงิน บุคลากร ตลอดจนวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อให้ทำหน้าที่ให้การศึกษอบรมแก่นักเรียนอย่างเป็นทางการแทนสถาบันอื่นโดยตรง ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า สถาบันที่สามารถปลูกฝังความคิด และความสำนึกทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยได้ก็คือโรงเรียน⁸¹ การปลูกฝังประชาธิปไตยนั้น เป็นงาน

⁸⁰James S. Coleman, op. cit., p. 20.

⁸¹เกรียง กীরติกร, "การศึกษากับความสำนึกทางการเมือง," ใน จุดยืนและทิศทางการศึกษาไทย, บก. สมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, 2518), หน้า 132.

ระยะยาว และต้องเริ่มต้นจากการศึกษาในโรงเรียน เพราะความรู้ ความคิดเห็นที่ได้จากการศึกษาในโรงเรียน จะมีผลต่อเจตคติทางการเมืองของนักเรียน อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางการเมืองของนักเรียนด้วย และเนื่องจากโรงเรียนมีความรับผิดชอบในการเตรียมประสบการณ์ที่จะทำให้นักเรียนสามารถมีส่วนร่วมในการปกครอง ถ้าหากประชาชนส่วนใหญ่ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นผลผลิตจากโรงเรียนขาดความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการของกลุ่ม ขาดความซาบซึ้ง และเห็นคุณค่าของประชาธิปไตย ขาดความสามารถในการดำรงชีวิต ตลอดจนการทำงานร่วมกับสมาชิกในสังคมเดียวกัน รากฐานของการปกครองก็จะล้มเหลว⁸² ดังนั้นการสั่งสอนอบรมในโรงเรียนจึงมีอิทธิพลต่อการสร้างแนวความคิดเจตคติ และค่านิยมทางการเมืองให้แก่นักเรียน เป็นอย่างยิ่ง

การศึกษาจึงเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยอบรมกล่อม เกลาจิตใจของประชาชนให้เป็นประชาธิปไตยได้⁸³ แต่ก็คงจะหวังไม่ได้มากนัก เพราะระบบการศึกษาของไทยโดยทั่วไป ใต้นั้นมุ่งที่จะปลูกฝังค่านิยมเก่า ๆ อันไม่เอื้ออำนวยหรือขัดแย้งกับการพัฒนาการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เช่น ค่านิยมของการบูชาอำนาจ การสร้างความจริงรักภักดีส่วนบุคคล และการเคารพนับถือต่อบุคคลผู้มีอำนาจ โดยมีได้พิจารณาหรือคำนึงว่าบุคคลเหล่านั้นได้อำนาจมาโดยวิธีใด ถูกหรือไม่ เป็นการสร้างระบบการพึ่งพายังกว่าการจะคิดช่วยตนเอง เป็นต้น⁸⁴

ระบบการเรียนการสอนนั้น จะมีลักษณะเป็นแบบที่ครูบอกให้นักเรียนจดตาม ไม่ค่อยเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น และครูเองก็ไม่ชอบให้นักเรียนโต้แย้ง

⁸² วิชิต นวลแก้ว, "ความคิดเกี่ยวกับกระบวนการทางการเมืองไทย : ศึกษาเฉพาะกรณีข้าราชการครูระดับมัธยมศึกษาในจังหวัดนนทบุรี" (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 12.

⁸³ พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, วัฒนธรรมทางการเมืองของครูในกรุงเทพมหานคร, หน้า 71.

⁸⁴ David A. Wilson, Politics in Thailand (New York : Cornell University Press, 1966), pp. 81-89.

หรือคัดค้าน⁸⁵ โดยถือว่าครูมีความรู้ดีกว่า รวมทั้งความ เชื่อที่ว่าความคิดเห็นของครูย่อม ถูกต้อง เสมอ ลักษณะเช่นนี้เป็นระบบที่ครูถ่ายทอดความรู้ให้แก่ นักเรียนแต่อย่าง เดียว การ เรียนที่ได้ผลก็คือการท่องจำให้ได้มากที่สุด และตอบคำถามในแนวที่ครูสอนให้จดให้ได้มากที่สุด แม้แต่ในสถาบันการศึกษาชั้นสูงคือมหาวิทยาลัยก็มีลักษณะเช่นนี้ให้เห็นอยู่มาก น่าที่ผู้ศึกษาจะได้ มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ใช้ความคิดของตนศึกษาพิจารณาและวิเคราะห์สิ่งต่าง ๆ โดยอาศัย เหตุผล ซึ่งแทบจะไม่ปรากฏว่ามีอยู่เลย เมื่อเป็นเช่นนี้ย่อมจะส่งผลให้นัก เรียนยึดมั่นในสิ่งที่ ครูสอนว่าเป็นสิ่งที่ดีและถูกต้อง ทำให้เป็นคนไม่กล้าแสดงความคิดเห็นโต้แย้งกับผู้อื่น และหวาดกลัวต่อสิ่งที่แปลกใหม่ ตลอดจนขยาดต่อการเปลี่ยนแปลงทุกชนิด⁸⁶ ลักษณะเช่นนี้จะมี อิทธิพลต่อแนวโน้มทางการเมืองของนักเรียน กล่าวคือให้มีลักษณะที่เอาแต่ใจตนเอง ไม่ยอม รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ยอมรับผู้ที่อยู่ในฐานะสูงกว่า ยอมตามผู้มีอำนาจ⁸⁷ ซึ่งส่งผล สะท้อนให้ เป็นผู้ไม่มีความกระตือรือร้นสนใจที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ที่น่าวิตกกังวล ประการหนึ่งก็คือ ลักษณะการเรียนการสอนดังกล่าวหากครุมีค่านิยมทางการเมืองที่ไม่พึงประสงค์ ขัดต่อระบอบการปกครองของประเทศแล้ว ผลผลิตจากระบบโรงเรียนคือตัวนักเรียน เองก็จะ พลอยได้รับค่านิยมทางการเมืองที่ไม่พึงประสงค์นั้นไว้ด้วยโดยไม่รู้ตัว

เมื่อปี พ.ศ. 2515 คณะอาจารย์ในคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย-ธรรมศาสตร์ ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อ การปกครองระบอบประชาธิปไตย พบว่าสถาบันการศึกษาไทยไม่มีลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการ ปกครองที่ประเทศไทยต้องการ ทั้งนี้เพราะประชาชนส่วนหนึ่งอ่านหนังสือไม่ออกและเขียนไม่ได้

⁸⁵Thinapan Nakata, op. cit., pp. 88-89.

⁸⁶เอกกมล สายจันทร์, "บทบาทปัญญาชนต่อการพัฒนาการเมือง" ใน การพัฒนาการเมืองไทย, บก. ลิขิต อีร์เวคิน (กรุงเทพฯ : แพรวพิทยา, 2519), หน้า 245.

⁸⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 246.

อีกส่วนหนึ่งอ่านออกและเขียนได้แต่ลืมไปแล้ว รวมทั้งการศึกษาในโรงเรียนนั้นไม่ได้ให้ความรู้ อันแท้จริงเกี่ยวกับการเมืองแบบประชาธิปไตยแก่นักเรียนเลย โดยมีจุดบกพร่องมาจากตัวครู แบบเรียน หลักสูตร และวิธีการอบรมสั่งสอนในด้านหนังสือแบบเรียนที่เป็นตำรา มิได้มีข้อความ ที่จะอธิบายถึงความคิด ตลอดจนลักษณะหรือองค์ประกอบของประชาธิปไตยอย่างจริงจังและ แจ่มชัด เป็นเหตุให้การถ่ายทอดความคิดในการปกครองระบอบประชาธิปไตยไปให้เยาวชน ของชาติขึ้นอยู่กับครูผู้สอนเป็นอันมาก แต่โดยข้อเท็จจริงแล้ว บรรดาครูตามโรงเรียนใน ต่างจังหวัดที่ถูกสัมภาษณ์ ก็มีได้ให้ความคิดเห็นหรืออธิบายลักษณะของระบอบประชาธิปไตยแก่นักเรียนอย่างชัดเจน นอกเหนือไปจากที่ปรากฏอยู่ในแบบเรียนนั้นเลย⁸⁸ และในทำนอง เดียวกันนี้ เอเลน อี. กัสกิน (Alan E. Guskin) ก็ได้กล่าววิจารณ์แบบเรียนสังคมศึกษา และวิธีสอนในระดับมัธยมศึกษาไว้ว่า ในรายละเอียดของเนื้อหาไม่ได้ชี้ให้เห็นแต่อย่างใดว่า ประชาธิปไตยนั้นคืออะไรกันแน่ ส่วนใหญ่ของวิชาหน้าที่พลเมืองจะเป็น เรื่องของการปฏิบัติตน ให้ถูกต้องตามหลักเกณฑ์ของศาสนา เป็นคนที่อยู่ในโอวาทของสังคมและของรัฐ โดยเฉพาะ อย่างยิ่งส่วนใหญ่จะเน้นให้ตระหนักถึงหน้าที่ของพลเมืองในเรื่องการรับใช้ชาติ การเสียภาษี ให้แก่รัฐ วิธีปฏิบัติตัวในสังคมและอื่น ๆ ส่วนวิชาประวัติศาสตร์ก็เต็มไปด้วยการยกย่องสรรเสริญบุคคลในอดีตเลิศลอยจนเกินไป ยิ่งวิธีการสอนด้วยแล้วก็ยังเน้นการบังคับให้นักเรียน เป็นคนว่านอนสอนง่าย ทำให้เด็กไม่กล้าถาม ไม่กล้าแสดงออกใด ๆ ทั้งสิ้น⁸⁹

นับแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นต้นมา ครูไทยส่วนใหญ่ได้รับการ อบรมจากสถาบันการศึกษาในด้านความรู้ทางการเมืองไม่แตกต่างไปจากการอบรมสั่งสอนที่เคย เป็นมาก่อนเท่าใดนัก กระบวนการเรียนรู้ก็ไม่แตกต่างไปจากกระบวนการที่ตนใช้สอนเด็กเท่าใด เลย ในปัจจุบันวิทยาลัยครูรวมถึงคณะศึกษาศาสตร์ หรือครุศาสตร์ของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ

⁸⁸ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, เรื่องเดิม, หน้า 155-170.

⁸⁹ Alan E. Guskin, Changing Values of Thai College Students (Bangkok : The Social Science Association of Thailand Press, 1964), p. 107.

ปรากฏว่ามีหลักสูตรทางการเมืองน้อยมาก เสรีภาพในการศึกษาหรือการจัดกิจกรรม เพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้และประสบการณ์ทางการเมืองของนักศึกษาครูจึงมีอยู่จำกัด

จะเห็นได้ว่า การอบรมกล่อมเกลากลับเกี่ยวกับประชาธิปไตยเพื่อให้มีความเป็นตัวของตัวเอง มีเจตคติ ค่านิยม และบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตยในสถานศึกษาคงจะเป็นไปได้ไม่มากนัก อาจกล่าวได้ว่าระบบการศึกษาของไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการสอนของครู เป็นการปลูกฝังและ เสริมสร้างค่านิยมทางการเมืองแบบเผด็จการมากกว่าแบบประชาธิปไตย โดยมีได้จริง อันเป็นการย้ำค่านิยมดั้งเดิมที่มีอยู่แล้ว ในสังคมให้กระชับแน่นยิ่งขึ้นไปอีก

ตอนที่ 3 การเสริมสร้างค่านิยมทางการเมืองให้แก่นักเรียนในระดับมัธยมศึกษา

การให้การศึกษาแก่ประชาชนนั้น ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในโรงเรียนหรือนอกโรงเรียนก็ตามจะเน้นและพัฒนาแต่ในด้านความรู้ ความสามารถ และทักษะในการประกอบอาชีพเท่านั้นยังไม่เป็นการเพียงพอ แต่จะต้องให้การอบรมสั่งสอนและปลูกฝังค่านิยมที่เหมาะสม ที่ถูกต้องและดีงามควบคู่กันไปด้วย ทั้งนี้เพื่อสร้างกำลังคนของประเทศให้มีคุณภาพ เพื่อพัฒนาประเทศอย่างมีประสิทธิภาพในทุก ๆ ทาง จากคำแถลงเกี่ยวกับนโยบายการจัดการศึกษาของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการมีข้อความตอนหนึ่งกล่าวไว้ว่า

"กระทรวงศึกษาธิการมีหน้าที่ต้องฟื้นฟู เสถียรภาพของประเทศ โดยดำเนินการปรับปรุงระบบและกระบวนการศึกษาให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ ที่สำคัญคือในด้านเสถียรภาพทางการเมือง ซึ่งได้กำหนดนโยบายไว้ว่า จะเร่งเร้าเป็นพิเศษให้นักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชนทั่วประเทศตระหนักและเห็นคุณค่าของระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข จะต้องมีการพัฒนาเจตคติ พฤติกรรม ค่านิยม และคุณธรรม ให้เป็นพลเมืองดี มิใช่พัฒนาแต่ความสามารถเพื่อผลิตกำลังคนป้อนตลาดเศรษฐกิจ โดยไม่คำนึงถึงคุณภาพของพลเมือง"⁹⁰

⁹⁰ กระทรวงศึกษาธิการ, กรมการฝึกหัดครู, นโยบายและการจัดการฝึกหัดครูตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ระยะที่ 4 (2520-2524. ม.ป.ช., ป.ป.ป.),

จากข้อความดังกล่าว เป็นที่น่าสังเกตว่า รัฐบาลทุกสมัยต่างก็ย้ำและเน้นในเรื่องความมั่นคงปลอดภัย ความสามัคคีกลมเกลียวระหว่างคนในชาติ และความเป็นปึกแผ่นมั่นคงทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย วิธีทางที่เหมาะสมทางหนึ่งที่จะทำให้ความหวังของรัฐบาลที่ตั้งไว้ประสบความสำเร็จคือการให้การศึกษอบรมกล่อมเกล่า (Socialization) โดยเน้นในเรื่องการปลูกฝังหรือ เสริมสร้างค่านิยมทางการเมืองที่ถูกต้อง ดึงตามแก่ประชาชน

นโยบายที่สำคัญอีกประการหนึ่งของรัฐบาลคือ การสร้างเสถียรภาพของระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และได้วางเป้าหมายหลักของการศึกษาไว้ว่า จะต้องพัฒนาคนให้จงรักภักดีต่อสถาบันหลักของชาติ ซึ่งได้แก่ ชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ฉะนั้นการพัฒนาค่านิยมของความเป็นประชาธิปไตยอันถูกต้อง และความจงรักภักดีต่อสถาบันดังกล่าว จึงเป็นงานหลักที่สำคัญที่สุดงานหนึ่งของกระทรวงศึกษาธิการ⁹¹ การปลูกฝังหรือ เสริมสร้างค่านิยมนี้ควรทำทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน ค่านิยมเป็นสิ่งที่ปลูกฝังและพัฒนาได้ การศึกษาที่สมบูรณ์แบบจึงจำเป็นต้องมุ่งปลูกฝังค่านิยมให้แก่ประชาชน เพื่อให้เป็นผู้ใหญ่ที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม และมีพฤติกรรมในแนวทางที่จะช่วยกันจรรโลงสังคม วัฒนธรรม และศีลธรรม

จากผลของการศึกษาวิจัยต่าง ๆ ทำให้ทราบว่า สังคมไทยส่วนใหญ่ยังไม่มีค่านิยมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่งอาจจะเป็นผลมาจากการที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังไม่มีวัฒนธรรมและค่านิยมทางการเมืองที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย และครูส่วนใหญ่ยังไม่ประสบผลสำเร็จในการถ่ายทอดวัฒนธรรมและค่านิยมทางการเมืองที่รัฐต้องการให้แก่เยาวชนของชาติ⁹² สิ่งเหล่านี้ถ้าจะพิจารณากันให้ถ่องแท้แล้ว จะเห็นได้ว่ากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองในสถาบันต่าง ๆ มีอิทธิพลโดยตรงต่อการปลูกฝังวัฒนธรรมและ

⁹¹ วิชัย ดันศิริ และคณะ, "รายงานผลการวิจัยขั้นสำรวจเรื่อง กระบวนการสังคม ประกิดทางการเมืองในโรงเรียนประถมศึกษา," วารสารการวิจัยการศึกษา (มิถุนายน 2520) :5.

⁹² นเรศ ปิยะพันธุ์, ค่านิยมทางการเมืองของครูผู้สอนนักศึกษาผู้ใหญ่, หน้า 5-9.

และค่านิยมทางการ เมืองแบบใดแบบหนึ่งให้แก่สมาชิกในสังคม ถ้าหากต้องการให้ระบอบ การปกครองแบบหนึ่งแบบใดประสบความสำเร็จ นอกจากจะมีสถาบันและกระบวนการทาง การเมืองแล้ว สถาบันถ่ายทอดวัฒนธรรมและค่านิยมทางการเมืองต่าง ๆ อันได้แก่ ครอบครัว สถาบันทางการศึกษาทุกระดับ ชุมชน สถานที่ทำงาน สื่อมวลชน และระบบการปกครอง ของสังคม จะต้องมียุทธศาสตร์สำคัญในการอบรมกล่อมเกล่าให้มีการยึดมั่นในหลักการปกครองของ ระบบดังกล่าวด้วย นอกจากสถาบันดังกล่าวแล้ว บุคคลจะเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม จาก การมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น และจากการมีประสบการณ์กับกระบวนการทางการเมืองในทุกชั้น ตอนของชีวิต⁹³ จะเห็นได้ว่าสถาบันการศึกษาเป็นสถาบันถ่ายทอดวัฒนธรรมและค่านิยมทาง การเมืองที่สำคัญ ไม่ได้ยิ่งหย่อนไปกว่าสถาบันอื่น ๆ และครูก็เป็นตัวจักรสำคัญในโรงเรียน ที่จะเป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมและค่านิยมทางการเมืองไปสู่เยาวชนของชาติด้วย ดังนั้นโรงเรียน ที่มีครูเป็นตัวจักรสำคัญในการพัฒนาและเสริมสร้างนักเรียนให้มีค่านิยมและบุคลิกภาพแบบ ประชาธิปไตยนี้ ย่อมมีบทบาทและอิทธิพลที่สำคัญต่อการให้การเรียนรู้ทางการเมืองมากกว่า สถาบันครอบครัว เพราะว่าครอบครัวไทยมีลักษณะไม่เคร่งครัด การอบรมของพ่อแม่ญาติพี่น้อง ไม่ค่อยจะเอาจริงเอาจังเหมือนสังคมอื่น ยิ่งในปัจจุบันที่พ่อแม่จะต้องทำงานหาเลี้ยงชีพ จึงมี เวลาอยู่กับลูกน้อยมาก อิทธิพลของโรงเรียนต่อบุคลิกภาพของเด็กก็ยิ่งมากขึ้น⁹⁴ และ เด็ก นักเรียนที่ควรได้รับการปลูกฝังและเสริมสร้างค่านิยมและวัฒนธรรมทางการเมืองนี้ก็ ได้แก่ วัยรุ่น ซึ่งเข้ารับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาทั้งตอนต้นและตอนปลาย ที่เป็นเช่นนี้ก็ เพราะว่าวัยรุ่น หรือนักเรียนในระดับมัธยมศึกษา จะเป็นวัยที่มีความพร้อมในการแสวงหาและกำหนดค่านิยม ของตน ระยะตามขั้นพัฒนาการและความต้องการของวัยรุ่นคือ การพัฒนาความรู้สึกผิดชอบ ตลอดจนพยายามแสวงหาหลักศีลธรรมจรรยาที่ถูกต้องกับตนจะบังเกิด เรียนรู้ และเลียนแบบ

⁹³ ทินพันธุ์ นาคะตะ, ประชาธิปไตย : ความหมาย ปัจจัยเอื้ออำนวย และการ สร้างจิตใจ : 19.

⁹⁴ กมล สมวิเชียร, ประชาธิปไตยกับสังคมไทย, หน้า 23-37.

จากสังคมแวดล้อม ซึ่งถ้าได้แบบอย่างที่ดีก็จะประพุดิปฏิบัติในสิ่งที่ดี และเป็นที่ยอมรับของสังคม⁹⁵ ยิ่งถ้าได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองเช่น ทศนคติ ค่านิยม ความเชื่อทางการเมืองที่สำคัญ ๆ การเรียนรู้ทางการเมืองของเด็กวัยนี้จะเป็นฐานอย่างสำคัญสำหรับวัยผู้ใหญ่ หรือช่วงหลังแห่งชีวิตที่เหลือ วัยนี้จึงพร้อมที่จะเรียนรู้โลกทัศน์ทางการเมือง รับรู้อุดมการณ์ต่าง ๆ ทางการเมือง และเข้าใจระบบการเมือง ตลอดจนโครงสร้าง และหน้าที่ต่าง ๆ ทางการเมือง ซึ่งก่อให้เกิดวุฒิภาวะทางการเมืองได้⁹⁶

การอบรมสั่งสอน ปลูกฝัง หรือเสริมสร้างค่านิยมทางการเมืองดังกล่าวจะประสบผลสำเร็จเพียงใดนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับวิธีการสอนและการปฏิบัติของครูเป็นสำคัญ การเสริมสร้างค่านิยม และบุคลิกภาพประชาธิปไตยในสถาบันการศึกษานี้ได้มีผู้เสนอหลักการและแนวทางไว้กล่าวคือ

กรมสามัญศึกษา ได้กล่าวถึงหลักในการจัดการเรียนการสอนเพื่อปลูกฝังประชาธิปไตยในโรงเรียนไว้ว่า⁹⁷

1. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้แสดงความคิดเห็นมากเท่าที่จะทำได้
2. ส่งเสริมให้นักเรียนได้ซักถามปัญหาเมื่อมีสิ่งสงสัย
3. ส่งเสริมให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ

⁹⁵ กิตติมา ปริดีติลล, "ความสำคัญของค่านิยม," ปรัชญาการศึกษา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรบัณฑิต, 2521), หน้า 94-95.

⁹⁶ ประจิตร มหาหิง, สังคมวิทยาการเมือง : แนวคิด ทฤษฎี และแนวทางการศึกษา, หน้า 206-207.

⁹⁷ กรมสามัญศึกษา, หน่วยศึกษานิเทศก์, คู่มือนิเทศก์การศึกษา การสอนประชาธิปไตย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2518), หน้า 84.

4. ส่งเสริมให้ผู้เรียนนำวิธีการ หลักการ และเหตุผลจากบทเรียนไปใช้แก้ปัญหา
ในสังคมและในชีวิตประจำวัน

5. ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีอิสระในการเลือกวิชาเรียนและบทเรียนตามขอบเขต
ของหลักสูตร

6. ฝึกหัดให้นักเรียนมีความรับผิดชอบ

7. จัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เป็นประชาธิปไตย

8. เปิดโอกาสให้นักเรียนได้วางกฎเกณฑ์สำหรับหมู่คณะของนักเรียนเอง

เกรียง กীরติกร ได้เสนอแนวทางในการเสริมสร้างประชาธิปไตย สรุปได้ดังนี้⁹⁸

1. ธรรมชาติของเด็กต้องการการเรียนรู้ ต้องการกระทำ ต้องการมีส่วนร่วม จึง
เป็นหน้าที่ของโรงเรียนหรือครูที่จะต้องส่งเสริมและทะล่อมให้เด็กได้แสดง ู้ ทำ และมี
ส่วนร่วมในทางที่ถูกต้อง ตามวัย และระดับ ไม่สกัดกั้นและปล่อยตามใจเด็ก

2. เนื่องจากเด็กเป็นผู้มีความคิดและมีปัญญาตามวัยของเด็ก การยอมรับฟังความ
คิดเห็นของกัน เป็นคุณสมบัติของคนในสังคมประชาธิปไตย ครูจึงต้องรับฟังความคิดเห็นของ
เด็กและโดยที่ครูมีความคิด สติปัญญา และมีประสบการณ์มีสติมากกว่าเด็ก ให้ใช้ความดีที่
เหนือกว่า ชี้แจงเด็กด้วยเหตุผล และทะล่อมความคิดเห็นของเด็กให้ถูกทาง ให้เหมาะสม
แก่วัยและระดับของเด็ก

3. พยายามสร้างบรรยากาศในห้องเรียน ในโรงเรียนให้เป็นประชาธิปไตยทั้ง
ในแง่การสอน การปกครอง โดยใช้วิธีสอนที่ส่งเสริมการแสดงความคิดเห็น การเป็นคนมี
เหตุผล ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การค้นคว้าหาความรู้ โดยครูเปิดโอกาสให้เด็กมีส่วนร่วม
ตลอดเวลา

⁹⁸ เกรียง กীরติกร, ประชาธิปไตยกับการเมือง (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช,
2517), หน้า 50.

บุญรัตน์ ผิวเหลือง ได้กล่าวถึงบทบาทของครูในการอบรมสั่งสอนให้นักเรียนมี
ค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตย ไว้ว่า⁹⁹

" . . . การอบรมสั่งสอนให้นักเรียนในโรงเรียน เกิดความ เจริญงอกงาม
ทุก ๆ ด้าน คือ ทั้งในด้านให้ความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ และทัศนคติ
เกี่ยวกับวัฒนธรรมประจำชาติไทยของเราโดยเฉพาะในด้าน เนติธรรม
คติธรรม และสัทธิธรรม ครูจะต้องสั่งสอนอบรมให้นักเรียนรู้จักฐานะของตน
ฐานะของแต่ละบุคคลในสังคม และตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของแต่ละบุคคล
เข้าใจในหลักเสมอภาค หลักของเสรีภาพ ให้อยอมรับนับถือในตัวบุคคล และ
สถานที่ กับทั้งให้มีความสามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างดี มีความสุข
ตามอุดมการณ์ของประชาธิปไตย"

จอห์น จาโรลิเมค (John Jarolimek)¹⁰⁰ กล่าวถึงการสอนประชาธิปไตย
ในโรงเรียนว่า นอกจากจะอบรมนักเรียนให้มีความรู้ความเข้าใจ และทัศนคติที่มีต่อ
ประชาธิปไตยแล้ว ยังต้องฝึกทักษะต่าง ๆ เพื่อสามารถนำไปปฏิบัติในการดำรงชีวิตในสังคม
ประชาธิปไตย ทักษะที่ต้องฝึกหัดได้แก่

1. ทักษะทางสังคม คือการรู้จักทำงานร่วมกัน อยู่ร่วมกัน การรู้จักให้ การ
รู้จักรับพิศชอบ การยอมรับสิทธิของผู้อื่น
2. ทักษะการทำงาน เช่น การตั้งสมมติฐาน การเก็บรวบรวมข้อมูล การเขียน
การรายงาน การพูดในกลุ่ม
3. ทักษะการทำงานเป็นกลุ่ม ได้แก่ การวางแผนร่วม มือกัน การเป็นผู้นำ
การตัดสินใจร่วมกันเป็นกลุ่ม และการประเมินผลการทำงาน
4. ทักษะทางปัญหา ได้แก่ การรู้จักคิด การใช้ และการประยุกต์เหตุผล
สำหรับการแก้ปัญหา

⁹⁹บุญรัตน์ ผิวเหลือง, "การปลูกฝังประชาธิปไตยในโรงเรียน," วารสารครู
2(เมษายน 2521) : 14-15.

¹⁰⁰John Jarolimek, Social Study in Elementary Education
(New York : Macmillan Company, 1967), pp. 9-13.

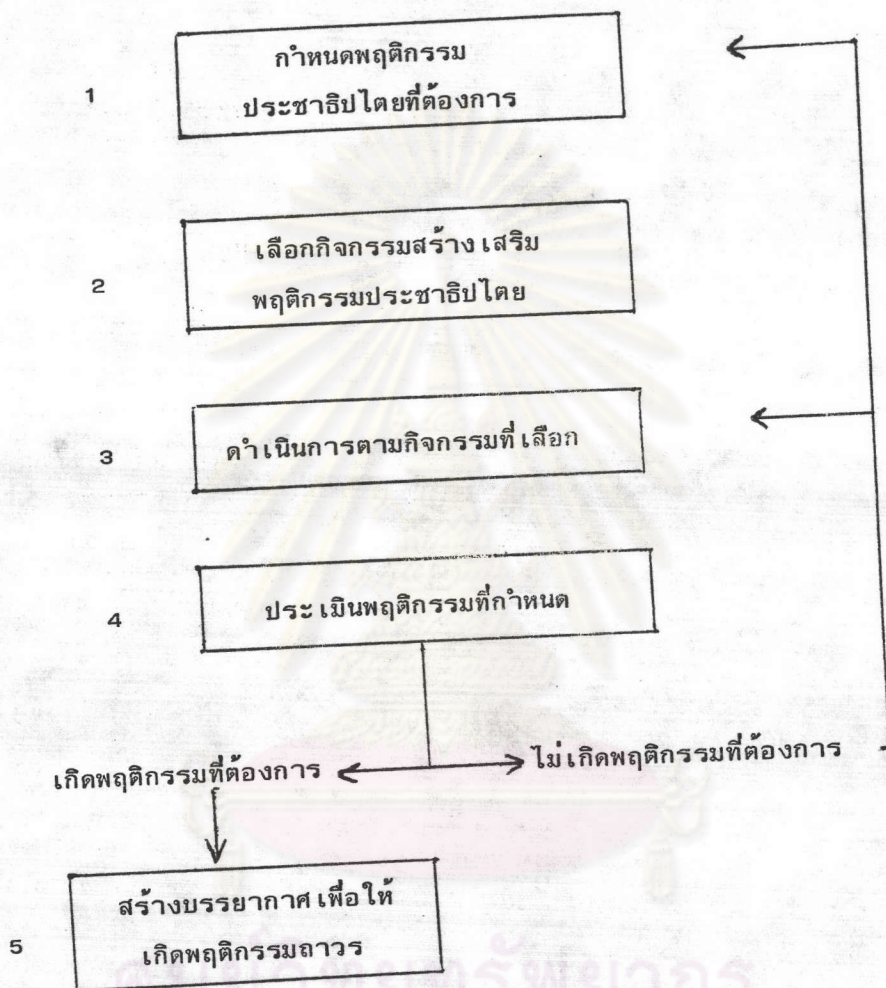
กอร์ดอน เอ็ม. เอ. มอร์ค (Gordon M.A. Mork)¹⁰¹ ได้เสนอแนะการจัด
ประชาธิปไตยในโรงเรียนแบบใหม่ สรุปได้ว่า

1. การทำงาน การเรียนเป็นไปตามธรรมชาติ ห้องเรียนจัดแบบตามความ
เหมาะสม ครู และนักเรียนมีอิทธิพลที่ดี และให้ความพึงพอใจต่อกัน
2. กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ครูต้องทำความเข้าใจและยินยอมจากนักเรียนเสียก่อน โดย
จัดให้เหมาะสมกับวัย บุคลิกของแต่ละบุคคล
3. ครูต้องเป็นผู้แนะนำแนวทางเป็นรายบุคคลตามความแตกต่างของแต่ละบุคคล
เพื่อก่อประโยชน์แก่นักเรียนในวัยเด็กและเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่
4. การจัดบทเรียน ประสบการณ์ต้องเหมาะสมตามโอกาส ขอบเขต และระดับ
ความสนใจของแต่ละบุคคล
5. นักเรียนมีโอกาสแสดงความคิดสร้างสรรค์ การแสดงความคิดเห็นตามความ
สนใจและความสามารถ
6. การจัดประสบการณ์ของประชาธิปไตย เช่น การเลือกตั้ง การเคารพใน
ตำแหน่งหน้าที่ การทำงานกลุ่ม การยอมรับการตัดสินใจของผู้แทน การยอมรับความแตกต่าง
ระหว่างบุคคล
7. การแสดงความพอใจและเข้าใจบุคคล หรือกลุ่มคนที่มีความแตกต่างไปจาก
ตนทั้งในด้านผิวสี ศาสนา ประเพณี และความสามารถ
8. สอนให้นักเรียนได้มีการตัดสินใจด้วยวิธีการประชาธิปไตย และยอมรับข้อ
ผิดพลาดของตน
9. แบ่งความรับผิดชอบให้นักเรียนรักษาอุปกรณ์ต่าง ๆ ในห้องเรียน โดยจัดทั้ง
เป็นรายบุคคลและร่วมกันเป็นกลุ่มตามความสามารถ

¹⁰¹Gordon M.A. Mork in John Jarolimek, Social Studies in
Elementary Education (New York : The Macmillan Company, 1971),
pp. 342-344.

จะเห็นได้ว่าการเสริมสร้างประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในโรงเรียนได้นั้นจำเป็นต้องสร้างลักษณะพฤติกรรมแบบประชาธิปไตย โดยมีลำดับขั้นตามแผนภูมิดังนี้¹⁰²

แผนภูมิแสดงการจัดกิจกรรมสร้างเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียน

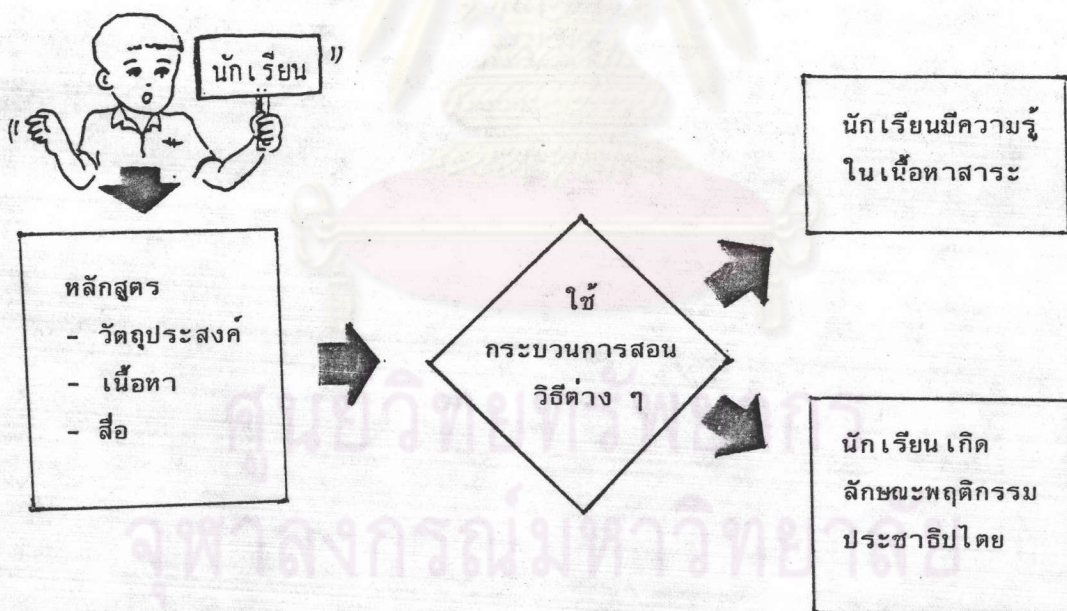

¹⁰² กระทรวงศึกษาธิการ, กรมสามัญศึกษา, คู่มือสร้างเสริมประชาธิปไตยใน

สถานศึกษา กรมสามัญศึกษา (กรุงเทพฯ : กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2529).

การสร้างเสริมประชาธิปไตยดังกล่าวนี้ โรงเรียนควรถือเป็นหลักในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมด้านการจัดองค์การบริหาร การจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมนักเรียน และการจัดสภาพแวดล้อมหรือบรรยากาศในโรงเรียน ซึ่งแต่ละกิจกรรมมีบุคลากรแต่ละฝ่ายหรือหลายฝ่ายเกี่ยวข้องด้วย แตกต่างกันไปแล้วแต่กรณี

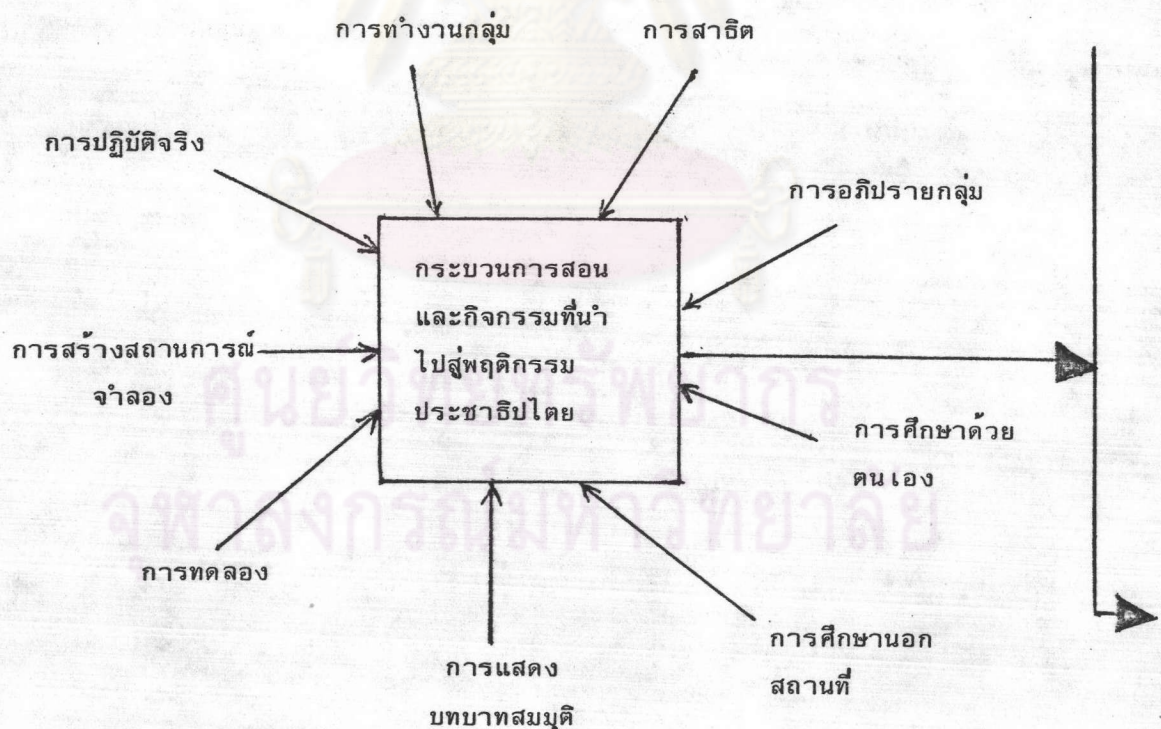
การสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยตามขั้นตอนที่เป็นระบบในโรงเรียนมัธยมศึกษา จะเห็นว่ามุ่งเน้นที่จะสร้างในจุดต่าง ๆ 4 จุดคือ การจัดองค์การบริหาร การจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมนอกห้องเรียน และการจัดสภาพแวดล้อมที่เป็นประชาธิปไตย ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่ต้องการฝึกให้เกิดลักษณะพฤติกรรมประชาธิปไตยในตัวนักเรียน ซึ่งเป็นประชาธิปไตยในวิถีชีวิต และวิธีการนี้จะต้องใช้กระบวนการเรียนการสอนด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การทำงานเป็นกลุ่ม การศึกษาค้นคว้า การอภิปราย การรายงาน การสร้างสถานการณ์จำลอง การแสดงบทบาทสมมติ การสาธิต ฯลฯ เขียนเป็นแผนภูมิการเรียนรู้ดังนี้¹⁰³

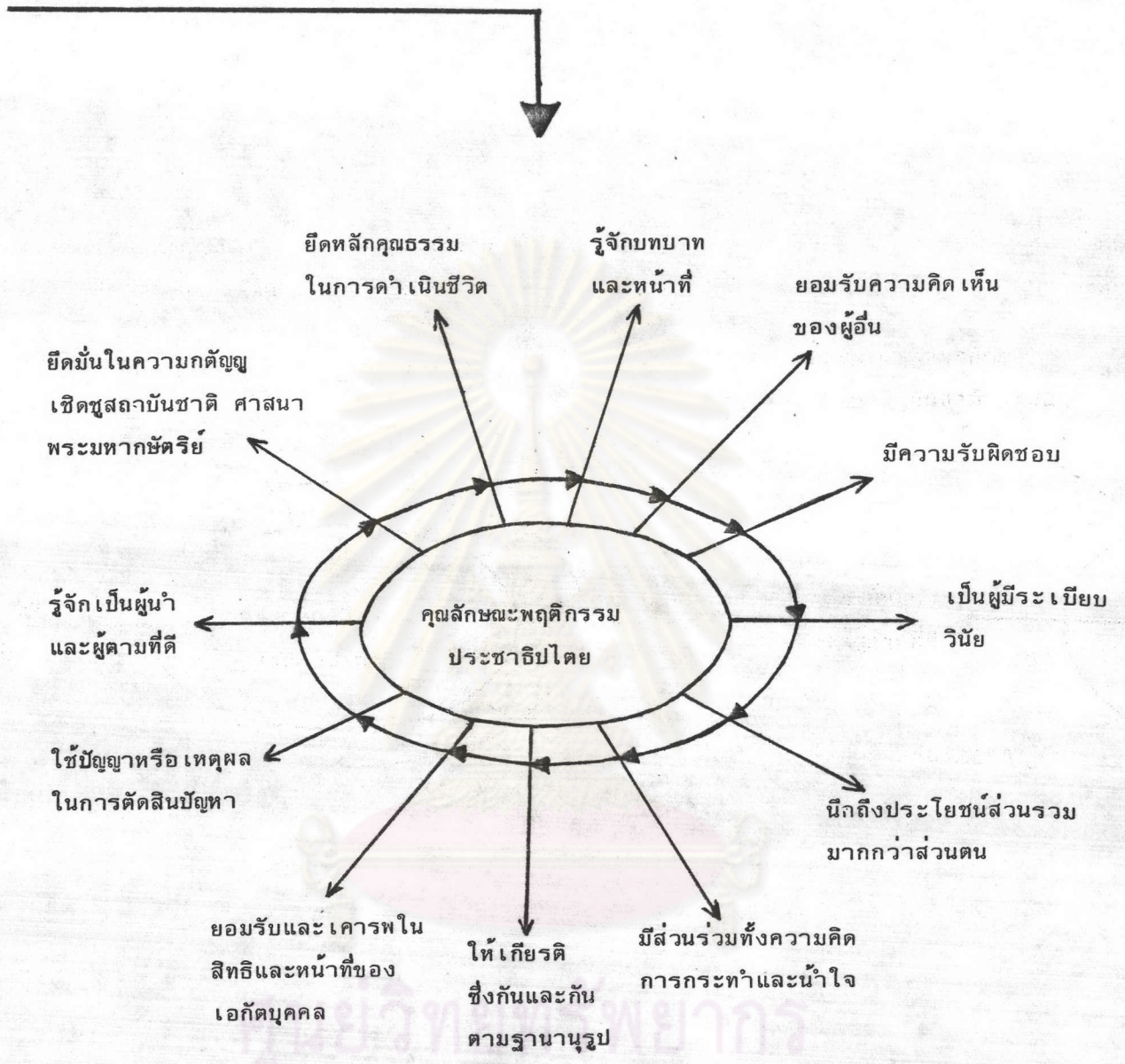
¹⁰³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 43-57.

กระบวนการเรียนการสอนดังกล่าวข้างต้น มีความเหมาะสมสำหรับนักเรียนมัธยมที่มีระดับสติปัญญาและความสามารถกลาง ๆ แต่ในสภาพความเป็นจริง ครูต้องยอมรับว่านักเรียนในห้องเรียนเดียวกันมีระดับสติปัญญาและความสามารถแตกต่างกันด้วย ซึ่งอาจแยกเป็นกลุ่มเก่ง กลุ่มปานกลาง และกลุ่มอ่อน ในการเรียนการสอนครูต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และจะต้องหากิจกรรมเสริมสำหรับนักเรียนที่อยู่ในกลุ่มเก่ง เช่น ส่งเสริมให้มีการแข่งขัน ประกวด เป็นต้น ขณะเดียวกันสำหรับนักเรียนกลุ่มอ่อน ครูคงจะต้องใช้เวลาช่วยชี้แนะ กระตุ้นให้กำลังใจ และทำกิจกรรมการเรียนการสอนให้ง่าย และเหมาะสมสำหรับกลุ่มนี้

อย่างไรก็ตาม การที่จะสร้างคุณลักษณะพฤติกรรมประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นได้จึงต้องมาจากทั้งความรู้ในเนื้อหา กระบวนการสอน และกิจกรรมที่โรงเรียนกำหนดให้นักเรียนฝึกปฏิบัติจนเป็นวิถีชีวิต ดังแผนภูมิเหล่านี้¹⁰⁴

¹⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 58-60.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์
คุุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุปได้ว่า การสอนและการเสริมสร้างค่านิยมให้แก่เด็กเรียนนั้น เป็นความจำเป็นที่ครูจะปฏิเสธไม่ได้ และจะต้องปฏิบัติกันอย่างต่อเนื่อง เพราะค่านิยมย่อมเป็นเครื่องกำหนดทิศทางในการประพฤติและปฏิบัติตัวของนักเรียนทั้งในปัจจุบันและอนาคต ซึ่งสิ่งที่สำคัญในเรื่องค่านิยมก็คือ ค่านิยมทางการเมืองที่มีบทบาทและอิทธิพลที่จะสร้างตัวผู้เรียนให้มีพฤติกรรมสอดคล้องกับระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย และโรงเรียนที่จัดว่าเหมาะสมกับการปลูกฝังหรือเสริมสร้างพฤติกรรมที่เกี่ยวกับค่านิยมทางการเมือง โดยเฉพาะค่านิยมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยนั้นก็ให้แก่ โรงเรียนมัธยมศึกษา ที่จะจัดการศึกษาแก่เด็กวัยรุ่นที่จะออกไป เป็นกำลังสำคัญของบ้าน เมืองในอนาคต โรงเรียนมัธยมศึกษาจึงต้องมีบทบาทและหน้าที่ที่จะต้องพยายามปลูกฝังและสร้างเสริมให้นักเรียน เป็นผู้ที่มีลักษณะนิสัยและจิตใจที่เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

ตอนที่ 4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างค่านิยมทางการเมือง

งานวิจัยในประเทศ มีดังนี้

ดร. สุจิต บุญบงการ¹⁰⁵ ได้ทำการวิจัยในปี พ.ศ. 2510 เป็นการศึกษาถึงวัฒนธรรมทางการเมืองเปรียบเทียบกันในระหว่างนิสิตนักศึกษา 3 กลุ่มคือ หนึ่งนิสิตที่เรียนทางรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ สองนิสิตที่เรียนทางสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ และสามนิสิตที่เรียนทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในการวิจัยครั้งนี้ใช้นิสิตปีสุดท้ายของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จำนวน 372 คน ผลการวิจัยอาจสรุปได้ว่า นิสิต

¹⁰⁵ สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองของไทย," ใน วรรณไวทยากร : รัฐศาสตร์ (พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2514). และ Suchit Boonbongkarn, "Higher Education and Political Development in Thailand," (Unpublished Ph.D. Thesis, Fletcher School of Law and Diplomacy, 1968), pp. 50-122.

นักศึกษาที่มีความสนใจทางการเมืองมากพอสมควร โดยเฉพาะผู้ที่เรียนทางรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มีความสนใจในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่านิสิตอีก 2 กลุ่ม

นอกจากนั้น ยังพบว่าอิทธิพลจากการเรียนรู้ทางด้านสังคมจากสถาบันครอบครัว และจากลักษณะทั่ว ๆ ไปของสังคมไทย ยังมีส่วนกำหนดทัศนคติ ค่านิยมของนักศึกษาอยู่มาก แม้จะเข้ามาอยู่ในสถาบันการศึกษาชั้นสูงถึง 3 ปีแล้วก็ตาม เนื่องจากระบบลักษณะวิธีการศึกษา และสังคมในมหาวิทยาลัย เป็นปัจจัยที่มีส่วนทำให้นักศึกษามีทัศนคติ ค่านิยม และบุคลิกภาพแบบเผด็จการ ยิ่งกว่านั้น มหาวิทยาลัยในประเทศไทยไม่มีปรัชญาทางการศึกษาที่มากไปกว่า เป็นแหล่งผลิตนักวิชาชีพชั้นสูง และเนื่องจากมหาวิทยาลัยไทยถูกครอบงำด้วยระบบราชการจึงขาดอิสระและเสรีภาพทางวิชาการมีน้อย สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้นักศึกษาไทยส่วนใหญ่ยังมีความนิ่งเฉยทางการเมืองอยู่

จากการศึกษา ดร. สุจิต บุญบงการ ได้วางหลักเกณฑ์เกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองโดยอนุมาณได้ดังนี้ ประการแรก นิสิตนักศึกษาไทยเป็นผู้ที่มีการรับรู้ทางการเมืองเป็นผู้ที่ยอมรับว่า รัฐบาลมีอิทธิพลและมีความสำคัญต่อตน ตลอดจนมีความสนใจการเมืองและรัฐบาลพอสมควร ประการที่สอง ความสนใจทางการเมืองนั้นยังไม่ถึงขนาดที่ทำให้พวกเขาเป็น active participant ในทางการเมือง คือไม่ถึงขนาดที่ทำให้พวกเขาเป็นตัวนำของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และส่วนใหญ่ไม่หวังจะดำรงตำแหน่งทางการเมืองในอนาคต ประการที่สาม มีความไม่พึงพอใจบางอย่างในระบบการเมืองและในสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ และประการสุดท้าย มีการขัดกันในบุคลิกภาพระหว่างลักษณะแบบประชาธิปไตยและแบบเผด็จการ

วนิดา ธนศุภานุเวช¹⁰⁶ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "การสำรวจแนวความคิดและความสนใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์-

¹⁰⁶วนิดา ธนศุภานุเวช, "การสำรวจแนวความคิดและความสนใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2512" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2512), หน้า บทคัดย่อ.

มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2512" โดยศึกษาจากนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 399 คน ใช้แบบสอบถามที่สร้างขึ้นเองเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีแนวความคิดเป็นประชาธิปไตย เข้าใจความหมายประชาธิปไตย ทั้งทางด้านการดำรงชีวิตและการปกครองดี และเมื่อเปรียบเทียบในระหว่างชั้นไม่มีความแตกต่างกัน

ในปี พ.ศ. 2512 เช่นเดียวกัน สาย ภาณุรัตน์¹⁰⁷ ได้ทำการศึกษาถึงทัศนคติและค่านิยมทางการเมืองของครูในกรุงเทพ-ธนบุรี จำนวน 366 คน ในโรงเรียนประเภทต่าง ๆ ผลการวิจัยปรากฏว่า ครูส่วนใหญ่สนใจในทางการเมือง แต่เด็กส่วนใหญ่ไม่ค่อยสนใจการเมือง

ในปี พ.ศ. 2514 ดร. ทินพันธุ์ นาคะตะ¹⁰⁸ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องวัฒนธรรมทางการเมือง และการเรียนรู้ทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาไทย โดยศึกษาเฉพาะนักศึกษาสาขาวิชารัฐศาสตร์ วิชาวิทยาศาสตร์ และวิชาการทหาร ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และในโรงเรียนนายทหารทั้งสามแห่ง เฉพาะเพศชาย จำนวน 946 คน ผลการวิจัยบางส่วนมีดังนี้คือ นักศึกษาไทยส่วนใหญ่มีทัศนคติแบบประชาธิปไตยค่อนข้างสูง กล่าวคือ มีนักศึกษาถึงร้อยละ 64.17 ที่มีคะแนนรวมอยู่ในระดับสูง เหตุที่เป็นเช่นนี้ ดร. ทินพันธุ์ กล่าวว่า เพราะการศึกษาเป็นสิ่งที่ทำให้นักศึกษามีทัศนคติแบบประชาธิปไตยแตกต่างไปจากมวลชน คือการศึกษามีส่วนสำคัญที่ทำให้นักศึกษามีแนวความคิดและทัศนคติแบบตะวันตก ในขณะที่เดียวกันอิทธิพลของทัศนคติแบบจารีตประเพณีของไทยก็มีต่อนักศึกษาเช่นกัน ทำให้นักศึกษาไทยส่วนใหญ่มีทัศนคติแบบเผด็จการค่อนข้างสูง

¹⁰⁷ สาย ภาณุรัตน์, ทัศนคติของครูไทยต่อกิจกรรมทางการเมือง : การศึกษาเฉพาะครูในกรุงเทพ-ธนบุรี.

¹⁰⁸Thinapan Nakata, the Problems of Democracy in Thailand : A Study of Political Culture and Socialization of College Students.

นอกจากนั้น ดร. ทินพันธุ์ ยังพบว่า การศึกษาที่สูงขึ้นนักศึกษาไม่ได้ช่วยเพิ่มระดับของทัศนคติแบบประชาธิปไตย และก็ไม่ได้ช่วยลดระดับของทัศนคติแบบเผด็จการเลย ซึ่ง ดร. ทินพันธุ์ สรุปว่า การที่เกิดลักษณะของการขัดแย้งระหว่างทัศนคติแบบประชาธิปไตยและแบบเผด็จการนี้ เป็นลักษณะร่วมของสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงทุกสังคมซึ่งรวมทั้งสังคมไทยด้วย การศึกษานี้ตรงกับการศึกษาวิจัยของ ดร. สุจิต และตรงกับกำลังเกิดของ ดร. กมลสมวิเชียร ที่ว่าคนไทยมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและแบบเผด็จการรวมอยู่ด้วยกันเป็นการขัดแย้งทางด้านทัศนคติทางการเมือง

ในปี พ.ศ. 2515 คณะอาจารย์ในคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์¹⁰⁹ ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย โดยได้นำแบบสอบถามไปสอบถามประชากร 3 กลุ่มคือ ประชาชนทั่วไป ครูทั่วไป และพระสงฆ์ทั่วไป ใน 4 ภาคของประเทศไทย อันได้แก่ ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในภาคหนึ่ง ๆ จะเลือกขึ้นมา 2 จังหวัด จากจังหวัดที่มีจำนวนราษฎรไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้งมากที่สุด และน้อยที่สุดของภาคนั้น ๆ ส่วนอำเภอได้เลือกเอาอำเภอเมืองและอำเภออื่น ๆ อีกหนึ่งอำเภอในแต่ละจังหวัด

ผลการวิจัยครั้งนี้อาจสรุปได้ 3 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ ประการแรก สถาบันครอบครัวไทยไม่มีลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะยังยึดถือระเบียบประเพณีอยู่อย่างเหนียวแน่น มีความไว้วางใจในผู้นำ อันเป็นลักษณะของสังคมไทยทั่วไป โครงสร้างทางเศรษฐกิจไม่เอื้อต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย เพราะประชาชนมีอาชีพเกษตรกรรม มีรายได้น้อย นอกจากนั้นชาวไทยโดยทั่ว ๆ ไปมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองการปกครองแบบผิวเผิน เพราะการอบรมกล่อมเกลามาทางสังคมทุกระดับและทุกองค์การยังบกพร่องอยู่มาก ประการที่สอง สถาบันการศึกษาของไทยก็ไม่มีลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการปกครองที่ประเทศไทยต้องการ เพราะประชาชนส่วนหนึ่งอ่านไม่ออกและเขียนไม่ได้ อีก

¹⁰⁹ คณะอาจารย์ในคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ลักษณะบางประการของสถาบันสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย.

ส่วนหนึ่งอ่านออกเขียนได้แค่ลืมไปแล้ว รวมทั้งการศึกษาในโรงเรียนก็ไม่ได้ให้ความรู้อันแท้จริงอันเกี่ยวกับการเมืองแบบประชาธิปไตยแก่เด็กนักเรียน โดยมีจุดบพร่องมาจากตัวครูแบบเรียน หลักสูตร วิธีการอบรมสั่งสอน ตลอดจนปรัชญาการศึกษาของไทย ในประการสุดท้าย จากการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนาไม่ได้เป็นอุปสรรคขัดขวางการปกครองระบอบประชาธิปไตยของไทยเลย

วีรวรรณ พิบูลย์¹¹⁰ ทำการวิจัยเรื่อง "ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น" วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ระหว่างเพศชายและเพศหญิง และระหว่างโรงเรียนรัฐบาลกับโรงเรียนราษฎร์ พร้อมทั้งการปฏิบัติจริง โดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง แล้วนำไปทดสอบกับกลุ่มตัวอย่างประชากรที่เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในกรุงเทพมหานคร เป็นนักเรียนชาย 200 คน นักเรียนหญิง 200 คน รวม 400 คน ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนชายกับนักเรียนหญิงทั้งโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทในระบอบประชาธิปไตยไม่แตกต่างกัน

สมศักดิ์ ส่งสัมพันธ์¹¹¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "นิสิตนักศึกษากับวัฒนธรรมการเมืองประชาธิปไตย : การศึกษาวิจัยเฉพาะนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย" วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาถึง วัฒนธรรมการเมืองไทย และวัฒนธรรมการเมืองของนิสิตนักศึกษาว่ามีลักษณะเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ มีแนวโน้มในอนาคตเป็นอย่างไร โดยศึกษาวิจัยเฉพาะ

¹¹⁰วีรวรรณ พิบูลย์, "ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้าทศด้อย.

¹¹¹สมศักดิ์ ส่งสัมพันธ์, "นิสิตนักศึกษากับวัฒนธรรมการเมืองประชาธิปไตย : การศึกษาวิจัยเฉพาะนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้าทศด้อย.

นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ชั้นปีที่ 4 จำนวน 6 คณะคือ คณะรัฐศาสตร์ คณะเศรษฐศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ คณะครุศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ และคณะวิศวกรรมศาสตร์ รวม 221 คน ผลการวิจัยพบว่า บทบาททางการเมือง ความรอบรู้ของนิสิตอยู่ในลักษณะที่น่าพอใจ นิสิตรับอิทธิพลของวัฒนธรรมการเมืองประชาธิปไตยไว้มาก แม้ว่าจะยังมีนิสิตจำนวนหนึ่งได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมทางการเมืองไทยไว้น้อย แต่ความรู้สึกผูกพันต่อระบบการเมือง ความรอบรู้ ความเชื่อมั่น และบทบาททางการเมืองของนิสิตส่วนใหญ่จะมีส่วนช่วยรักษาประชาธิปไตยให้มีเสถียรภาพได้มากขึ้นตามลำดับ ตราบใดที่นิสิตนักศึกษายังคงสืบต่อความตื่นตัวทางการเมือง และมีบทบาทอย่างแข็งขัน ย่อมจะเป็นกลุ่มพลังสำคัญที่จะต่อต้านระบบการปกครองเผด็จการที่อาจจะเกิดขึ้นได้

พลศักดิ์ จิรไกรศิริ¹¹² ได้ทำการวิจัยเรื่อง "วัฒนธรรมทางการเมืองของครูในกรุงเทพมหานคร" วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ ศึกษาว่าครูไทยส่วนใหญ่มีทัศนคติทางการเมืองสอดคล้องกับการปกครองแบบประชาธิปไตยหรือไม่ ระเบียบวิธีในการวิจัย โดยใช้การเก็บข้อมูลทั้งจากสนามและเอกสารต่าง ๆ ข้อมูลจากสนามกับจากครู 419 คน ในเขตกรุงเทพมหานคร แบบสอบถามมีตัวแปรตามคือ การมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และแบบเผด็จการ ส่วนตัวแปรอิสระคือ ประเภทของโรงเรียน ระดับการศึกษา และเพศ ผลการวิจัยพบว่า ครูไทยส่วนใหญ่มีทั้งวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและแบบเผด็จการในระดับปานกลาง ซึ่งเป็นการขัดแย้งทางวัฒนธรรมทางการเมืองอย่างเห็นได้ชัด นอกจากนั้นครูในโรงเรียนรัฐบาลและราษฎร์ที่มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และแบบเผด็จการยังมีจำนวนใกล้เคียงกัน และยังคงค้นพบว่าระดับของการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญต่อการมีวัฒนธรรมทางการเมืองทั้งแบบประชาธิปไตยและแบบเผด็จการแต่ไม่สำคัญมากนัก รวมทั้งเพศก็เป็นปัจจัยสำคัญต่อการมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย แต่ไม่มากนัก ในทำนองเดียวกัน เพศไม่ได้เป็นปัจจัยสำคัญต่อการมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการ

¹¹² พลศักดิ์ จิรไกรศิริ, วัฒนธรรมทางการเมืองของครูในกรุงเทพมหานคร.

วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวาน¹¹³ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทย : การศึกษาเฉพาะกรณีศึกษาระดับปริญญาโทของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์" วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาถึงวัฒนธรรมทางการเมืองของนักศึกษาระดับปริญญาโทของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์มีลักษณะ ใช้อำนวยต่อการปกครองแบบประชาธิปไตยหรือไม่ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักศึกษาระดับปริญญาโทคณะรัฐประศาสนศาสตร์ คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ คณะบริหารธุรกิจ และคณะสถิติประยุกต์ ของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ โดยใช้ทั้งหมด 266 คน แบบสอบถามมีคำถามทั้งหมด 25 ข้อ ตัวแปรที่เป็นผลได้แก่ทัศนคติทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และความสำนึกในหน้าที่พลเมือง ส่วนตัวแปรอิสระได้แก่ เพศ อายุ สาขาวิชา แนวทางการประกอบอาชีพ และประสบการณ์ในการทำงาน ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาระดับปริญญาโท มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสม คือมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยในระดับสูง และมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการ ในระดับกลางค่อนข้างต่ำ ตลอดจนมีระดับความสำนึกในหน้าที่พลเมืองสูง นอกจากนี้ยังพบว่า ความแตกต่างในเพศ และสาขาวิชาจะมีอิทธิพลเหนือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย และความสำนึกในหน้าที่พลเมือง ส่วนความแตกต่างของอายุ แนวทางการประกอบอาชีพ และประสบการณ์ในการทำงาน จะมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยเท่านั้น ไม่ค่อยจะมีความสำคัญมากเท่าใดนักต่อความสำนึกในหน้าที่พลเมืองของนักศึกษา

นเรศ ปิยะพันธุ์¹¹⁴ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ค่านิยมทางการเมืองของครูผู้สอนนักศึกษาผู้ใหญ่" วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ ศึกษาค่านิยมทางการเมืองของครูผู้สอน

¹¹³วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวาน, "วัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของไทย : การศึกษาเฉพาะกรณีศึกษาระดับปริญญาโทของสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้าบทคัดย่อ.

¹¹⁴นเรศ ปิยะพันธุ์, ค่านิยมทางการเมืองของครูผู้สอนนักศึกษาผู้ใหญ่, หน้าบทคัดย่อ.

นักศึกษาผู้ใหญ่ โดยศึกษาถึงปัจจัยที่เป็นภูมิหลังของครูผู้สอนโดยตรง อันได้แก่ ปัจจัยทางด้าน เพศ อายุ ระดับการศึกษา และการเลือกอ่านหนังสือ กับปัจจัยที่เกี่ยวกับบิดมารดาของ ครูผู้สอน อันได้แก่ ปัจจัยทางด้าน การอบรมเลี้ยงดู สถานภาพการสมรส และอาชีพ สำหรับเครื่องมือที่ใช้วัดค่านิยมทางการเมือง ได้ปรับปรุงจากผลงานของ พลศักดิ์ จิรไกรศิริ ส่วนกลุ่มที่นำมาศึกษานั้น ได้มาจากกลุ่มครูผู้สอนนักศึกษาผู้ใหญ่ของโรงเรียนผู้ใหญ่ทุกโรงเรียนใน เขตจังหวัดนครปฐม จำนวน 160 คน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ครูผู้สอนนักศึกษาผู้ใหญ่มีแนวโน้ม ค่านิยมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูผู้สอนเพศชายที่อยู่ในวัยหนุ่ม ได้รับการศึกษาในระดับสูงและสนใจเลือกอ่านหนังสือประเภทสารคดี ระดับการศึกษาและ องค์ประกอบปัจจัยร่วมระหว่าง เพศ อายุ และการเลือกอ่านหนังสือ มีอิทธิพลทำให้ค่านิยมทางการเมืองของครูผู้สอนนักศึกษาผู้ใหญ่ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนปัจจัยอื่นนั้นไม่มี อิทธิพลทำให้ค่านิยมทางการเมืองของครูผู้สอนนักศึกษาผู้ใหญ่แตกต่างกัน

นภค มหาวิริยะกุล¹¹⁵ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บุคลิกภาพทางการเมือง ของนักศึกษาครู : ศึกษาเฉพาะกรณีวิทยาลัยครูกลุ่มนครหลวง" วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อที่จะศึกษาบุคลิกภาพทางการเมืองของนักศึกษาครูในวิทยาลัยครูกลุ่มนครหลวง โดยมีตัวแปรที่นำมาพิจารณาในการศึกษาคือ ระดับชั้นปี กลุ่มวิชาเอก เพศ และประสบการณ์การรับ ราชการ กลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักศึกษาครูในวิทยาลัยครูกลุ่มนครหลวงทั้ง 6 แห่ง จำนวน 707 คน ผลการวิจัยพบว่า นักศึกษาครูมีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมากกว่า แบบอำนาจนิยม นักศึกษาครูชั้นปีที่ 4 มีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมากกว่า นักศึกษาครูชั้นปีที่ 2 และชั้นปีที่ 3 และบุคลิกภาพทางการเมืองของนักศึกษาครูชายเป็นแบบ อำนาจนิยมมากกว่านักศึกษาครูหญิง

¹¹⁵ นภค มหาวิริยะกุล, "บุคลิกภาพทางการเมืองของนักศึกษาครู : ศึกษาเฉพาะ กรณีวิทยาลัยครูกลุ่มนครหลวง" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2525), หน้าบทคัดย่อ.

ประโยชน์ ทิรัญภัทร¹¹⁶ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ทัศนคติของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 6 ที่มีต่อวิถีชีวิตประชาธิปไตย" วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาทัศนคติของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา ในเขตการศึกษา 6 ที่มีต่อวิถีชีวิตประชาธิปไตยใน 6 คุณลักษณะคือ การมีความเชื่อในวิธีการหาเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ การเคารพในเสรีภาพส่วนบุคคล การเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี การมีความรับผิดชอบ การมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และการมีความรักชาติ และเพื่อเปรียบเทียบทัศนคติที่มีต่อวิถีชีวิตประชาธิปไตย ในคุณลักษณะดังกล่าวของครูผู้สอนวิชาสังคมศาสตร์ กับครูอื่น ๆ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง ผลการวิจัยพบว่า ครูมีทัศนคติที่ดีต่อคุณลักษณะเหล่านั้นทั้ง 6 ประการ และทัศนคติของครูผู้สอนวิชาสังคมศาสตร์กับครูอื่น ๆ ที่มีต่อวิถีชีวิตประชาธิปไตยโดยรวมไม่มีความแตกต่างกัน

สนธยา พลศรี¹¹⁷ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บุคลิกภาพประชาธิปไตยของครูในพื้นที่แทรกซึมของผู้ออกการร้ายคอมมิวนิสต์ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี" วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ ศึกษาระดับบุคลิกภาพประชาธิปไตยของครูที่ปฏิบัติการสอนอยู่ในพื้นที่แทรกซึมของผู้ออกการร้ายคอมมิวนิสต์ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี และเพื่อทราบความแตกต่างแห่งบุคลิกภาพประชาธิปไตยของครูในพื้นที่แทรกซึมของผู้ออกการร้ายคอมมิวนิสต์ในพื้นที่นั้น โดยศึกษาอิทธิพลของตัวแปรบางประการคือ เพศ อายุราชการ ระยะเวลาที่ปฏิบัติงานสอนในพื้นที่ วุฒิกการศึกษา และระดับชั้นที่สอน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือ ครูที่ปฏิบัติการสอนอยู่ในโรงเรียนในเขตพื้นที่อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 248 คน ใช้แบบสอบถามตามแบบของ ลีเคอร์ต ผลการวิจัยพบว่า ครูส่วนใหญ่มีบุคลิกภาพ

¹¹⁶ ประโยชน์ ทิรัญภัทร, "ทัศนคติของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 6 ที่มีต่อวิถีชีวิตประชาธิปไตย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2525), หน้าบทคัดย่อ.

¹¹⁷ สนธยา พลศรี, "บุคลิกภาพประชาธิปไตยของครูในพื้นที่แทรกซึมของผู้ออกการร้ายคอมมิวนิสต์ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2516), หน้าบทคัดย่อ.

ประชาธิปไตยในระดับสูง ลักษณะทางสังคมของครูที่แตกต่างกันคือ วุฒิการศึกษา และระดับชั้นที่สอน มีผลทำให้บุคลิกภาพประชาธิปไตยแตกต่างกัน ส่วนเพศ อายุราชการ และระยะเวลาที่ปฏิบัติการสอนในพื้นที่อำเภอบ้านนาสาร ไม่ได้ทำให้บุคลิกภาพประชาธิปไตยของครูแตกต่างกัน

ฉวีวรรณ กฤษสินชัย¹¹⁸ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "บทบาทของครูตามการรับรู้ของตนเองในการเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตยให้นักเรียนประถมศึกษา เขตการศึกษา 6" วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ ศึกษาบทบาทของครูตามการรับรู้ของตนเองในการเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตยให้นักเรียนประถมศึกษา ทั้งที่เป็นบทบาทที่ปฏิบัติจริงและบทบาทที่คาดหวัง รวมทั้งศึกษาปัญหาและแนวทางในการปฏิบัติกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตย กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นครูสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตการศึกษา 6 จำนวน 378 คน ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติจริงในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตยของครูอยู่ในระดับปานกลาง บทบาทในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพคือบทบาทด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 การเปรียบเทียบบทบาทที่ปฏิบัติจริง และที่คาดหวังของครูในด้านการเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตย อันได้แก่ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และการจัดกิจกรรมร่วมระหว่างโรงเรียนและชุมชนพบว่า แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญในด้านการเปรียบเทียบบทบาทที่ปฏิบัติจริง และบทบาทที่คาดหวังของครู จำแนกตามขนาดโรงเรียนแล้วไม่แตกต่างกัน และในการจำแนกตามระดับวุฒิการศึกษาก็ไม่แตกต่างกันอีกด้วย ส่วนในด้านความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางในการเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตยให้นักเรียนมีปัญหาทั้งเรื่องการให้ความสนใจในการนิเทศ ติดตามผล และให้ข้อเสนอแนะแก่ครูน้อยเกินไป และการขาดสื่อการสอนอีกด้วย

¹¹⁸ฉวีวรรณ กฤษสินชัย, "บทบาทของครูตามการรับรู้ของตนเองในการเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตยให้นักเรียนประถมศึกษา เขตการศึกษา 6" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้าบทคัดย่อ.

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับความคิดเห็น ความคิดรวบยอด ความสนใจ และการรับรู้ของนักเรียน นิสิตนักศึกษา และครูอาจารย์ เกี่ยวกับวัฒนธรรม ทักษะคิด ค่านิยมทางการเมืองทั้งแบบประชาธิปไตย และแบบอำนาจนิยมหรือเผด็จการ รวมทั้งการศึกษารวบรวมถึงลักษณะบางประการของสถาบันทางสังคมไทยที่เป็นอุปสรรคต่อประชาธิปไตยทั้งระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษา ซึ่งผลการวิจัยส่วนใหญ่จะมีลักษณะเหมือนกัน กล่าวคือ นักเรียน นิสิตนักศึกษา และครูอาจารย์ มีทัศนคติ ค่านิยม สนใจและเข้าใจต่อระบบการเมืองในลักษณะแบบประชาธิปไตยค่อนข้างสูง นอกจากนี้ในด้านบทบาทการเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตยให้แก่ นักเรียนทั้งระดับประถมศึกษาและมัศึกษามีลักษณะเหมือนกัน กล่าวคือ การเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตย และการเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทในระบอบประชาธิปไตยของนักเรียน และครูอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนการเสริมสร้างค่านิยมทางการเมืองให้แก่ นักเรียนของอาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษาปรากฏว่า ยังไม่มีผู้ใดทำการวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยตรง

นอกจากนี้ ยังมีงานวิจัยในต่างประเทศที่สอดคล้องกับงานวิจัยเกี่ยวกับการเสริมสร้างค่านิยมทางการเมือง ดังนี้

ฟริตแมน (Friedman)¹¹⁹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Participation in Democracy : A Theory of Democracy and Democratic Socialization" เพื่อศึกษาทฤษฎีใหม่ ๆ ของระบอบประชาธิปไตย และผลจากการนำทฤษฎีเหล่านั้นไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยทดลองกับเด็กในประเทศสวีเดน ผลการวิจัยพบว่า เด็กโตจะได้รับการเรียนรู้ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่า และดีกว่าเด็กเล็ก และพบว่าบ้านและโรงเรียนจะมีส่วนในการสนับสนุน เด็กให้ร่วมมือทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยได้มาก

¹¹⁹Robert S. Friedman, "Participation in Democracy and Democratic Socialization," Dissertation Abstracts International, 1973, 34 (5) : 4117-A.

หลุยส์ โคล (Louis Cole)¹²⁰ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Citizen Participation Democratic Theory and the Urban Policy Process" โดยศึกษาถึงวิธีการที่จะทำให้ประชาชนโดยทั่ว ๆ ไปของประเทศ ที่อาศัยอยู่ตามชนบทได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองตามหลักการของประชาธิปไตยให้มากขึ้น ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้วิธีสัมภาษณ์และสำรวจตามโปรแกรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นไว้เพื่อเผยแพร่ทางการเมือง ตลอดจนนำข้อมูลที่ได้มาจากการรายงานของรัฐบาลร่วมด้วย ทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยมีจำนวนมาก 50,000 คน ผลการวิจัยพบว่า คนส่วนใหญ่เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง เพราะมีความสนใจในกิจกรรมนั้น ๆ และการปกครองแบบสหพันธรัฐ (Federation) จะช่วยในเรื่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนมากขึ้น

ริงวอลล์ ดิกซอน (Ringwall D.)¹²¹ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Planning and Participation in a Democracy Theory Versus Practice" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของพลเมืองต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยวัดความเที่ยงตรงจากทฤษฎีเกี่ยวกับประชาธิปไตยหลาย ๆ ทฤษฎี ผลการวิจัยพบว่า ในการที่จะให้พลเมืองมีส่วนร่วมในการปกครองแบบประชาธิปไตยได้นั้น ต้องมีการเตรียมให้แก่พลเมืองทั้งทางด้านทฤษฎีและการปฏิบัติ

¹²⁰Richard Louis Cole, "Citizen Participation, Democratic Theory and the Urban Policy Process," Dissertation Abstracts International, 1974, 34 (9) : 6061-A.

¹²¹Douglas Dixon Ringwall, "Planning and Participation in a Democracy Theory Versus Practices," Dissertation Abstracts International, 1976, 36 (9) : 6286-A.

ไวท์ (White)¹²² ได้ทำการวิจัยเรื่อง "A Study of Democratic Sociopolitical Values Among High School Students in an Urban Setting" โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาว่า 1) วัยรุ่นอเมริกันมีความเชื่อถือในค่านิยมทางการเมืองแบบสังคมนิยมประชาธิปไตยเพียงใด 2) ระดับความเชื่อในค่านิยมทางการเมืองแบบสังคมนิยมประชาธิปไตยได้รับอิทธิพลจากองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น อายุ เพศ เชื้อชาติ และสถานภาพทางเศรษฐกิจหรือไม่ 3) การสอนวิชาสังคมศึกษาจะมีผลทำให้กระสวนความเชื่อทางการเมืองของวัยรุ่นอเมริกันแตกต่างกันหรือไม่ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักเรียนจำนวน 387 คน ซึ่งลุ่มมาจากนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย ที่โรงเรียนรัฐบาล 2 แห่ง และจากโรงเรียนสาธิตของมหาวิทยาลัยรัฐฟลอริดา 1 แห่ง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบวัดความเชื่อของ Allen และแบบสอบถามนักเรียน ผลการวิจัยปรากฏว่า 1) เด็กวัยรุ่นอเมริกันมีค่านิยมแบบอนุรักษนิยมแบบประชาธิปไตยเป็นส่วนใหญ่ 2) ตัวแปรอิสระต่าง ๆ คือ เพศ เชื้อชาติ เศรษฐกิจ และการสอนในวิชาสังคม มีผลต่อคุณค่าทางการเมืองแบบสังคมนิยมประชาธิปไตย จากการทดสอบสมมติฐานเชิงปฏิบัติพบว่า สมมติฐานทุกข้อยกเว้นตัวแปรทางอายุที่มีค่านัยสำคัญที่ระดับ .05

กล่าวโดยสรุป งานวิจัยและเอกสารในต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างค่านิยมทางการเมืองให้แก่เด็กนักเรียนโดยตรงนั้นยังไม่มีผู้ใดวิจัยไว้เลย ส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและค่านิยมทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยของเด็กนักเรียนและประชาชน ซึ่งผลการวิจัยส่วนใหญ่เป็นไปในลักษณะเหมือนกัน กล่าวคือ ทั้งเด็ก นักเรียนและประชาชนจะให้ความสนใจและรับรู้ในการมีส่วนร่วมและค่านิยมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

¹²²Cotte Jerome White, "A Study of Democratic Sociopolitical Values Among High School Students in an Urban Setting," Dissertation Abstracts International, 38(October, 1977) : 2036-A.

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างค่านิยมทางการเมือง ตามที่กล่าวมาแล้วนั้น พอจะสรุปได้ว่า ลักษณะของค่านิยมหรือวัฒนธรรมทางการเมืองโดยทั่ว ๆ ไปของคนไทยนั้น จะถูกกำหนดโดยปัจจัยต่าง ๆ อาทิเช่น โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม อิทธิพลทางศาสนา สติปัญญา และค่านิยมดั้งเดิม ตลอดจนอิทธิพลจากการอบรมกล่อมเกล้าของสถาบันต่าง ๆ ในสังคม เช่น สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา และสถาบันอื่น ๆ ของทวงราชการ ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อการปลูกฝังและเสริมสร้างเจตคติ ค่านิยม หรือวัฒนธรรมทางการเมืองของประชาชนชาวไทย ให้มีลักษณะเป็นแบบจารีตประเพณีนิยม โดยอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับในอำนาจนิยม ระบบอาวุโส ระบบเจ้าขุนมูลนาย และความแตกต่างในสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจ เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวนี้จะปฏิเสธหลักการแห่งความเสมอภาค สิทธิเสรีภาพ และความสำนึกในหน้าที่พลเมือง ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย อาจกล่าวได้ว่า ค่านิยมหรือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย อันเป็นที่หวังและต้องการจะปลูกฝังให้แก่ประชาชนนั้นถูกปิดกั้นจากวัฒนธรรมทางการเมืองแบบดั้งเดิม คือลักษณะของอำนาจนิยมหรือเผด็จการ อย่างไรก็ตาม การพัฒนาทางการเมือง ความเจริญรุ่งเรืองของประเทศ อันเป็นผลมาจากอารยธรรมตะวันตกเช่น ความทันสมัยของวิทยาการและเทคโนโลยีต่าง ๆ ที่รับเข้ามานั้นเป็นพลังอันหนึ่งที่ทำให้สังคมไทยต้องยอมรับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงทำให้ค่านิยมหรือวัฒนธรรมทางการเมืองของคนไทย มีลักษณะผสมระหว่างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยกับวัฒนธรรมทางการเมืองแบบเผด็จการ ซึ่งลักษณะเช่นนี้ นักรัฐศาสตร์กล่าวว่า เป็นลักษณะของสังคมทุกสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง รวมทั้งประเทศไทยด้วย จะเห็นว่าการเรียนรู้เรื่องค่านิยมทางการเมืองนั้น จะต้องปลูกฝังแก่ผู้ซึ่งอยู่ในวัยเรียน เพราะเป็นการให้ความรู้ ความเข้าใจ และสร้างทัศนคติที่ดี อันจะมีผลต่อการปฏิบัติตนเป็นนักประชาธิปไตยต่อไปในอนาคต